

Nr 1 1970
Årgång 22
Pris 2:50

vi människor

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska kvinnors vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades föreningen Frisinnade kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställdhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete mellan kvinnor i alla länder och med all kraft deltaga i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidens grundval.

År 1946 anslöts Svenska kvinnors vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas demokratiska världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

HAR DU GLOMT

förnya prenumerationen på VI MÄNSKOR? Det är i så fall lätt reparerat: använd bilagda inbetalningskort! Prenumerationspriset är oförändrat 10 kronor.

ÄR DU MEDLEM

av Svenska Kvinnors Vänsterförbund? Om inte kan Du bli det genom att sända in årsavgiften för 1970, 15 kronor, direkt till förbundet. Genom medlemskap stöder Du de strävanden för vilka denna tidning är språkrör. Tillhör Du redan förbundet men bor på ort där SKV-avdelning saknas — eller har Du av andra orsaker svårt att deltaga i avdelningsmötena, sänd då in årsavgiften på bilagda inbetalningskort. Årskortet kommer sedan omgående.

SISTA RADEN

på inbetalningskortets talong upptar något som vi kallar stödbidrag och som väl inte behöver någon närmare förklaring. Som de flesta små organisationer brottas vi med ekonomiska svårigheter. Har Du råd och vill Du ge oss ett litet handtag så är vi mycket mycket tacksamma.

SKV:s förbundsexpedition

Till Sydvietsnams kvinnor och barn

I sällskap med den lilla Vo Thi Lien från Song My — hon passade för övrigt på att fylla 13 år i Stockholm — och den 21 åriga Pham Thi Lien fann vi en gammal vän till oss, fru Le Thi Cao, som tillhör ledningen för den sydvietsnamsiska befrielsefrontens kvinnoorganisation.

Det var i oktober 1966 hon gästade Stockholm i samband med den internationella konferensen till barnens skydd.

Återseendet blev varmt och fru Cao bad oss upprepade gånger att till alla goda vänner i Sverige och alla medlemmar i SKV överbringa hennes varma hälsningar och tack för aldrig sviktande solidaritet.

Till vår glädje var vi också i tillfälle att överlämna 1.000 dollars för våra vänner i FNL:s kvinnoförbund samt en skrivmaskin och en bandspelare.

V. S.

Nummer 1 1970 — 22:a årg.

Ansvarig utgivare:
VALBORG SVENSSON

Redaktionskommitté:
HILLEVI SVEDBERG
KATJA WALDÉN
HJÖRDIS LEVIN
ELISABETH VON HELAND

Vi Mänikor utkommer med fyra nummer om året

Prenumerationspris per år 10 kr
Postgiro 5 13 23

SVENSKA KVINNORS
VÄNSTERFÖRBUND
Box 3021, 161 03 Bromma
Tel. 08/87 79 14

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 1970

UR INNEHÄLLET	Sid.
Inför 1970-talet	1
Till minnet av Lenin, Gustav Johansson ..	2
Alva Myrdal i FN	5
De enkla orden, Dikt av Stig Carlson ..	5
Tre böcker om våldet och dess orsaker. Andrea Andreen	6
Dikt som varning, dikt som tröst, Britt-Marie Almström	8
Om Indonesien, Eric Lundqvist	10
Fölk-mord i Sydamerika, Lars Persson ..	13
Var och en i sin fälla, Maj-Britt Sandlund	17
Om miljöförstörelsen	19
Allgårdén, Hillevi Svedberg	20
Författarcentrum, Filmcentrum, Teatercentrum, Konstnärscentrum, Miljöcentrum, Louise Rydén	22
Livlig aktivitet inom USA:s färgade kvinnovärld, Signild Hellhagen	24
Paris i januari 1970, Katja Waldén	25
Warszawa 1929—1945	26
Warszawa 25 år efteråt, Hjärdis Levin ..	28
Experimentgymnasiet i Göteborg, Anita Goldman	31
Postludium, Birgit Leksén	33
Böcker om samhällsdebatt	34
En framtid och ett hopp, Ingrid von Trofimowitz	36
Ögonvittnen från Sydvietnam	38
Abortfrågan	40
Fröken Julie, Behövs hon? Käseri av Tisbe	40

OMSLAGSBILDEN:

Vo Thi Lien, Ögonvittne från Song My.
Foto: Rolf Söderberg, Stockholm.

Med detta nummer av "Vi Mänikor" följer som bilaga ett tryckt inbetalningskort.

INFÖR 1970-TALET

Inför det nya decenniet vill VI MÄNSKOR bekräfta att våra strävanden kommer att fortsätta enligt de riktlinjer vi tidigare uppdragit. Alltså:

Vi vill bidra till att minska mänskligt lidande.

Därför är de förtrycktas sak vår.

Kvinnor finns i alla förtryckta grupper. Dessutom är de såsom sådana undertryckta även om många av dem inte känner det.

Vi vill bidra till att rädda framtiden.

Därför arbetar vi mot miljöförstöring, mot hunger, mot våldsmetoder, mot krig, för barnens fysiska och psykiska hälsa.

Vi gläder oss över att våra synpunkter på barnens och kvinnornas behov fått stöd i årets statsverksproposition. Man föreslår en ökning av driftbidragen till daghem och fritidshem. Principen om individuell beskattning är fastslagen. Finansministern har direkt uttalat att han vill underlätta för kvinnor att bli självförsörjande genom eget arbete.

Vi gläder oss över Strängs ståndpunktstagande även om vi är medvetna om att han tänker mer på behovet av arbetskraft och mindre på att kvinnornas möjlighet till ökat samhällsinflytande växer genom att de mer allmänt blir ekonomiskt självständiga.

Vi är medvetna om att medan ekonomisk jämlikhet i samhället möter många hinder — hur eftersträvansvärd den än är — så är kvinnornas jämlikhet med männen redan lagfäst och möjlig att snabbt förverkliga.

Vi hoppas att gruvarbetarna genom sin dyrbara strejk skall ha vunnit att mänskovärdet kommer på hedersplats både i gruvorna och i hela vårt arbetsliv.

Vi sörjer över att vår värld idag är våldets värld.

Vi fruktar att värnaden för vetenskap och teknik skall visa sig innebära en nyfikenhet till döds eftersom valet av forskningsuppgifter alltjämt torde komma att bestämmas av ekonomiska hänsyn eller av rädsla för andra samhällsformer än den egna och inte av hänsyn till mänsklighetens behov i alla länder.

Till minnet av Lenin

Den 22 april 1970 har hundra år förflutit efter Lenins födelse. Hans världshistoriska gärning utfördes under 54 levnadsår.

När han vid trettiofem års ålder besökte Sverige för första gången var han föga känd i vårt land och andra länder men en vida känd socialistisk ledare i Ryssland med fyra år i fängelse och i Sibirien bakom sig. Året efter Sverigebesöket ledde han den bolsjevikiska gruppen vid Rysslands socialdemokratiska arbetarpartis fjärde kongress i Folkets Hus B-sal i Stockholm. Hjalmar Branting talade vid både öppnandet och avslutningen och glädde deltagarna genom att meddela att den svenska partikassan skulle svara för kongressens kostnader. Egentligen var det två partier som sammanträdde. Den revolutionära gruppen som var i majoritet på Londonkongressen kallades bolsjeviker efter det ryska ordet för flertal och den opportunistiska minoriteten, mensjeviter, efter motsvarande ryska ord.

Kongressen var strängt illegal. Polisen fick reda på den först när den var slut. Hur skulle den kunnat ana att dessa flyktingar med mönstergilla pass, även om namnen inte var deras egna, bara elva år senare skulle leda historiens första segrande socialistiska revolution!

Lenin återkom till Sverige sammanlagt fem gånger. 1910 kom han hit för att möta sin tappra, okuvliga moder. Han var mycket fäst vid henne. Hennes äldste son hade dömts till döden för en attentatsplan mot tsaren och hängts. Alla hennes barn blev revolutionärer och hon hade utstått många förödmjukelser när hon kommit med paket och fått tala med dem en stund genom polisens galler. I Stockholm mötte hon sin son Wladimir för sista gången och hörde honom tala offentligt för första gången. År 1917 blev han ledare för revolutionen i Ryssland men hon hade avlidit året innan.

Lenin gjorde en stor insats i den socialdemokratiska Internationalen för att mobilisera arbetarna till kamp mot kriget. Det kändes i luften att det stora kriget förbereddes och den stora fredskongressen i Basel 1912 manade arbetarna att använda alla medel för att hindra det. Därför blev det ett hårt slag för Lenin när socialdemokratis ledare i Tyskland och Österrike, och senare i de andra krigsländerna, svek alla utfästelser, slöt upp kring krigsregeringarna och sände sina unga medlemmar att stupa i skyttegravarna. För Lenin var detta ett klart förräderi som sprängde Internationalen.

Nu ställde han parollen om det imperialistiska krigets förvandling till ett inbördeskrig mot de egna

krigsregeringarna, om soldaternas och arbetarnas uppror för att framtvinga en fred utan erövringar och skadestånd.

Sedan 1907 var han tvingad till ny emigration. I Schweiz påbörjade han sitt stora arbete om imperialismen och sina arbeten om makterövrings problem. Marx och Engels idéer konkretiserades för de nya betingelserna. Dittills hade man ansett att en socialistisk revolution bara kunde segra i större industriländer. Nu under krigets betingelser kom Lenin med sin nya analys: revolutionen kommer först i det land där imperialismens kedja är svagast. Det ryska tsardömet, som murknat till sammanbrott, var den svagaste länken. Där kunde arbetarklassen segra om den slöt förbund med bondemassorna som ville befria sig från godsägarväldet. Mitt i en stor strejkrörelse i det krigströtta landet måste till och med de borgerliga partierna ge tsarregimen förlorad. De skapade i stället en provisorisk regering av borgerliga partier och högerriktningar inom arbetar- och bonderörelsen.

Lenin kom för sjätte gången genom Sverige för att kunna genomföra sina revolutionära idéer i hemlandet. I början var hans parti en liten minoritet i arbetar- och soldatråden. Hans paroller: fred, bröd,

all makt åt råden och störtande av godsägarväldet hade dock en enorm mobiliserande kraft. När regeringen på nytt sände ut soldaterna att förblöda i ett hopplöst förlorat krig var dess öde beseglat. Redan på hösten hade Lenins parti ensamt majoritet i råden och två tredjedels majoritet bland soldaterna på väst- och nordfronten. När de tog makten vann de böndernas majoritet genom att störta godsägarväldet och genomföra det bondeprogram som det speciella bondepartiet, socialrevolutionärerna, icke hade genomfört när det satt vid makten.

Den socialistiska revolutionen i november 1917 genomfördes med ett vida mindre antal stupade än marsrevolutionen. Svårigheterna kom sedan när tsarens generaler började en rad vita uppror och när samtliga stormakter och grannländer, sammanlagt 14 länder, började angreppskrig mot den unga socialistiska regimen. Dessa krig varade närmare fem

år, ödelade landet och industriproduktionen och medförde hungersnöd i Volgaområdet och miljoner föräldralösa vilda barn. I det svåra nödläget vid krigets slut tvingades Lenin och hans parti till en reträtt som blev känd under namnet Nep, Nya ekonomiska politiken. Arbetarstaten behöll sina viktigaste maktpositioner och de större företagen men lämnade en del koncessioner eller utarrenderade en del av de mindre företagen. Reträtten var nödvändig till en tid för att motverka missnöjet på landsbygden och bevara inflytandet bland bondemassorna.

Den som skriver detta hade i november 1922 tillfälle att delta i den kongress där Lenin höll sitt näst sista tal. I månader hade han legat svårt sjuk, förlamad i ena sidan och armen och hade tidvis förlorat talförmågan. Nu hade läkarna gett honom en begränsad tillåtelse att börja arbeta igen. Vid Moskvas många kyrkor stod massor av invalider och andra

Lenin med sina kamrater och svenska värdar på Vasagatan i Stockholm. På genomresa till revolutionens Ryssland i april 1917. Foto: Åke Malmström, Stockholm.

tiggare i trapporna. Den privata företagsamhetens representanter svartväxlade öppet utlandsvaluta i gathörnen. I Moskvas kalla novemberätter såg man ett av interventionskrigens resultat, de trasiga vilda barnen, värma sig vid eldarna under asfaltgrytorna.

Det var den ryska revolutionens svåraste tid. Nu trodde nästan hela världen att Sovjet blivit kapitalistiskt, att Lenin kapitulerat och att det var slut med experimentet att bygga socialismen i ett efterblivet bondeland.

Lenin dolde ingenting av det fruktansvärda läget. Han framträdde med naturlig, grundmurad auktoritet, med det revolutionära geniets klarsynthet och obrutna viljekraft. Ingen lånar oss en kopek, alla kapitalismens länder är emot oss och vårt land är oerhört efterblivet, sade han. Ändå var hela talet liksom de artiklar han skrev dessa sista månader byggt på hans vision av socialismen som skulle segra trots alla dessa hinder. Trots att intet annat land genomfört en segrande revolution, trots att Sovjet blivit ensamt, kanske för lång tid, fanns alla förutsättningar för att bygga socialismen. Kapitalismen ville krossa oss, förklarade han i en artikel tre månader senare. Den lyckades inte men den vållade så stora skador att den för en tid hindrade oss att visa socialismens enorma möjligheter. Nu står frågan vad kan vi göra för att hindra kapitalismen att angripa oss på nytt medan vi bygger? Han bokförde några detaljer som ter sig oändligt blygsamma jämförda med de segrar som sedan vanns: att man byggt en

liten kraftstation vid Wolchovstroj (med litet hjälp från svenska ASEA), att man lyckats skrapa ihop hela 20 miljoner guldrubel för att börja byggen för vilka de västliga länderna brukar räkna med miljardinvesteringar. Samtidigt såg han något som man i väster knappast börjat tala om: hur kolonialfolken började resa sig mot förtryckarna och att revolutionens Ryssland och dessa kolonialfolk utgjorde den stora majoriteten av jordens befolkning.

Nu vet vi att Lenin såg rätt, att hans vision blev verklighet. När den stora prövningen kom i juni 1941 hade Sovjet på tio år byggt vad andra länder byggt på hundra. De kunde bereda Hitlers segevana trupper ett hett mottagande och nu saknades inte bundsförvanter, även om Sovjet fick ge de ojämförligt största offren för att krossa fascismen. Den kampen slutade i bunkern i Berlin.

Den av Lenin ledda revolutionen hade gett sovjetfolken den heroism och den motståndskraft som krävdes. På tio år återupbyggdes vad kriget slog sönder och det stora socialistiska nybygget fortsatte. För alla som senare valt socialismens väg har Sovjet varit ett föredöme och ett stöd. Jag behöver bara erinra om vad Sovjets hjälp idag betyder för Vietnams frihetskamp och Kubas oberoende.

Lenins världshistoriska gärning utövar alltjämt en mäktig verkan. Har någonsin i historien en enda man betytt så mycket för sin samtid, för sitt eget folk och för alla som kämpar för fred, frihet och framsteg?

Gustav Johansson

En värld utan gränser

Trots den uppenbara gemenskapen
glider vi förbi varandra
som stumma skuggor
i en värld av främlingar.

Ändå har vi samma väg och samma villkor,
allt och intet är vår egendom.
Varför söka skillnaden,
när likheten är större?

Intet borde hindra oss från
att vara öppna för varandra
och låta jorden vara vad den var
— en värld utan gränser
som skiljer oss åt.

Merope

Alva Myrdal i FN

I sitt senaste anförande i nedrustningsfrågan inför FN:s första kommitté 20.11 1969 sade *Alva Myrdal* bland annat att kärnvapenkapprustningen ökat oroväckande under året medan nedrustningsförslagen ej framskridit så mycket att det lett till resultat i nedrustningskommittén i Genève. Hon framhöll det trängande behovet av att det blir slut på kärnvapenproven. Hon nämnde att nyare undersökningar visat riskerna för radioaktivt utfall i samband med kärnvapenprov. Hon påminde om att utbyte av seismiska data nu är möjligt.

Alva Myrdal föreslog att nedrustningskommittén skulle få i uppdrag att till 15 juli 1970 framlägga ett förslag till fördragstext i fråga om förbud mot underjordiska prov.

Fortsättningen av sitt anförande ägnade Alva Myrdal åt de biologiska och kemiska vapnen. Hon sade att man ännu inte var färdig att direkt förbjuda tillverkningen av dessa vapen. Men däremot bör man kunna omedelbart kräva att alla stater under-tecknar Genèveprotokollet av år 1925 som förbjuder användningen av dem. Det borde därvid klart sägas ifrån att förbudet omfattar alla kemiska, bakteriologiska och biologiska vapen, inklusive tårgas och liknande ämnen. Hon påpekade att Genèveprotokollet är undertecknat eller ratificerat av mindre än hälften av FN:s medlemsstater. Hon gav sitt stöd åt det förslag som framlagts av Mongoliets delegation nämligen att FN:s generalförsamling borde uppmana alla regeringar att ansluta sig till Genèveprotokollet 1970, 45 år sen dess tillkomst.

Alva Myrdal avslutar sitt anförande med att framhålla hur viktigt det är att nedrusta utan uppskov:

”Kärnvapenkapprustningen medför risker och kostnader som är oproportionerliga i förhållande till mänskliga villkor. Den enorma ökningen av de tekniska och finansiella resurser som används för vapen och för andra militära ändamål är ett koncentrerat uttryck för att hela situationen är totalt irrationell. Den astronomiska siffran 200 miljarder dollar för ett enda år har redan citerats i denna rapport. Men sådana uppskattningar, upprepade med korrigeringar uppåt från år till år, tycks ha förlorat den skarpa udd med vilken de kunde skära sig in i vårt medvetande. Måhända kan de mera verkningsfullt inskräpa sin fruktansvärda läxa om vi översätter dem till upplysning om det abnorma bruk vi gör av mänskliga resurser — hur vi absorberar för destruktiva ändamål tusentals forskar- och tekniska begåvningar som är ytterst behövliga för att lösa trängande utvecklings- och framstegsproblem för alla folk.”

De enkla orden

Vad de enkla orden är svåra:

bröd, frihet, fred.

Generat vänder vi dem långsamt

i munnen,

stammar fram dem och smusslar skamset

undan dem

i större sällskap.

Vi räds för dem, som kände vi

deras enorma kraft bränna tungan.

Vi låter världens mäktige

koka feta frassoppor på dem

och äter de avnagda resterna

med stor risk för förgiftning

och långvariga matsmältningsbesvär.

Ord som förlorat sin sälta, sin mening!

En gång skrevs de nattetid på husväggarna
medan städerna sov och samvetet vakade.

Dagningen tände skriften

och brände in den i hjärtan

som aldrig kunde glömma.

Ord behöver hjärtan för att kunna leva!

Människan behöver frihet för att kunna leva!

Utan fred mognar aldrig kornet till bröd!

Människan måste äga de tre:

brödet, friheten, freden.

Därför måste de svåra orden åter bli enkla.

Stig Carlson

Ur diktsamlingen **Då, Nu, Sedan**. Dikter i urval.

PAN/Norstedts, Stockholm 1969. 80 sid. Pris 8: 50

Tre böcker om våldet och dess orsaker

I. Claire och W. M. S. Russell

Författarna är etologer (etologi är läran om djurens beteende). Deras bok heter "Våld, apor och människor". Den är ganska optimistisk. Författarna hävdar — framför allt med stöd av studier på apor — att aggression — våld — ej beror på anlag utan uppkommer endast på grund av yttre förhållanden, på grund av stress främst genom trängsel, överbefolkning. Männkligheten har behållit våldssystemet som en metod att minska folkmängden då en befolkningskris har hotat. "Detta och endast detta är den innersta betydelsen av mänskligt våld."

Den stora uppgiften i kampen mot våldet är alltså födelsebegränsning. Kan den universellt genomföras så är vägen öppen för en lycklig framtid.

Visst är födelsebegränsning ytterst viktig av flera skäl och svår nog att genomföra universellt. Jag tror dock att våldet har även andra orsaker. Professor Fichtelius framhöll nyss i DN att *hängivenhet* varit en viktig krigsorsak. Det har varit möjligt att elda människor till våld för att försvara en religion eller en nation t. ex. Oförnekligt är också att mycket våld orsakats av enskildas maktbehov och guldtörst.

Enligt Russells beror emellertid det växande antalet våldshandlingar i vår tid på att världen fått sämre levnadsvillkor genom att vi är för många. De talar inte mycket om Sverige — bortsett från 30-åriga kriget — vi har ju en klar ökning av våldshandlingar trots låga födelsetal och stort utrymme. Visserligen har vi en del föga trivsamma tätorter och höghus men man tycker ändå att denna våldsorsak i vårt land borde kompenseras av övriga gynnsamma faktorer om inte det vore så att det mänskliga våldet hade även andra orsaker än miljön.

II. Conrad Lorenz

Författaren är biolog och etolog. Hans bok heter "Aggression". Lorenz räknar med fyra stora drivkrafter i både människors och djurs beteende: hunger, sexualitet, rädsla och aggression. För Lorenz är det givet att aggressionen är anlagsbetingad. "Strid förekommer överallt i naturen." Den bok vi nu talar om behandlar huvudsakligen aggressionen *inom* en art. Lorenz säger att striden mellan artfränder under förkulturella förhållanden haft stor betydelse. Den har lett till en likformig fördelning av individerna och till framavel av starka familjeförsvare genom urval. I mänsklighetens nuvarande kulturhistoriska och teknologiska situation är denna strid mellan artfränder den största av de faror som hotar oss.

"Det är mer än troligt att den skadliga styrka hos aggressionsdriften som vi människor har djupt förankrat inom oss som ett ont arv har utvecklats genom ett urval inom arten som verkade under tiotusentals år, nämligen under hela den äldre stenåldern. När människorna just hade kommit så långt att de genom sin beväpning, sina kläder och sin sociala organisation någorlunda hade övervunnit de faror i form av hunger, köld och rovdjur som hotade dem utifrån måste ett våldsamt urval inom arten ha börjat i stället." Viktigast för urvalet blev kriget mot fientliga grannflokar. "Om man iakttar människan objektivt där hon står med vätebomben som hennes klokhet har skapat och med den från de antropoida urfäderna ärvda aggressionsdriften som hennes förnuft inte kan bemästra kan man knappast förutspå ett långt liv för henne."

Lorenz säger också att det är farligt att betrakta människan idag under den riskabla utvecklingsfas vi nu genomlöper som skapelsens slutgiltiga mål, vi är ju en av de senaste och snabbast utvecklade arterna och är snarast att anse som den felande länken mellan djuren och den verkliga människan. Uppfinnandet av vapen tycks ha fått våra medfödda beteendenormer att spåra ur, mänskligheten har hittills överlevt men ej lyckats eliminera risken för självutplåning. Genom att vapen verkar på långt håll — främst de fjärrstyrda — väcks aldrig de ärvda hämningarna till liv. Vågar man hoppas att fruktan för en överhängande självförtelse skall väcka besinning så att hela mänskligheten blir vår nästa...

III. Arne Müntzing

Den tredje bok som berör frågan om våldet är författad av ärftlighetsforskaren Arne Müntzing och heter "Livets ström". Våra läsare vet redan något om innehållet i denna bok. Vi hade i nummer två av "Vi Människor" 1969 en artikel av professor Müntzing med titeln "Vårt biologiska arv". Bland annat visade vi där en bild av de mänskliga kromosomerna. I den bok han nu gett ut skriver professor Müntzing mera utförligt om den olikhet i fråga om mäns och kvinnors könskromosomer som påvisats 1956. Män har en kromosom (Y) som finns endast hos dem och alltså ärvs från far till son. En man har könskromosomuppsättningen XY, en kvinna XX. Hälften av spermerna innehåller en Y-kromosom, hälften en X-kromosom. Om en spermie med Y-kromosom befruktar ägget blir resultatet manligt kön.

Professor Müntzing säger att denna genomgående ärftliga skillnad mellan könen borde uppmärksam-

Ett trängselsamhälle: apor i en zoologisk trädgård.

mas eftersom könskromosomerna innehåller gener med andra arvsanlag än de som direkt bestämmer könet. Av intresse för oss i detta sammanhang är särskilt att enstaka män har två Y-kromosomer och att dessa män alltid är sjukligt aggressiva. Detta gör det sannolikt att ett anlag till aggressivitet är knutet till Y-kromosomen. Professor Müntzing skriver som svar på en fråga från mig att han anser att ett ökat samhällsinflytande för kvinnor skulle vara av värde i kampen mot aggressionen ”i synnerhet som nog en hel del av aggressionen beror på Y-kromosomen”.

Det finns de som anser att man helst ej bör tala om den olikhet mellan mäns och kvinnors anlag som finns i könskromosomerna eftersom den kunskapen kan användas som stöd för diskriminering.

Personligen delar jag inte denna åsikt. Om kvinnor har ett anlag för aggression mindre än män så kunde det innebära att ett kvinnligt samhällsinflytande i jämbredd med männens skulle vara en vinst i den kamp mot våldet som just nu är viktigare för mänskligheten än allt annat. Jag hoppas att många såg det skrämmande österrikiska reportaget som visades i TV 2 24.12 1969 och 11.1 1970. Det handlade om upprustningen i USA i syfte att hävda maktbalansen. DN skrev ”reportaget var av den sällsynta klass man bara möter någon enda gång varje år och det var alltigenom väsentligt”. Det var hemskt att höra med vilken självklarhet ledande män från USA accepterade både ABM-systemet och MIRV!

Trängsel i ett överflödssamhälle: del av New York med omkring 400 invånare per tunnland.

Tyvärr går det långsamt att öka antalet kvinnor i lagstiftande och beslutande församlingar. Man kunde kanske tänka sig en global folkomröstning med skilda kolumner för mäns och kvinnors röster. Frågan kunde ställas: ”Önskar du förbud mot massförintelsevapen (ABC-vapen)?”

Slutsats

Vi måste med all kraft arbeta på en bättre miljö för människorna, det vill säga *mot stress, mot hunger och undernäring, mot trängsel, för födelsebegränsning.*

Vi måste oförtrutet sprida kunskap om mänsklighetens nuvarande livsfarliga situation och om att det finns en utväg — avrustning.

Vi måste eftersträva ett ökat samhällsinflytande för kvinnorna i hela världen och främst i supermakternas länder.

Andrea Andreen

Violence, Monkeys and Man. Av Claire och W. M. S. Russell, Macmillan, London 1968. 340 sid. Ill. Pris 63 s.

Aggression — det så kallade onda. Av Konrad Lorenz. PAN/Norstedt, Stockholm 1969. 244 sid. Pris 12: 50.

Livets ström. Av Arne Müntzing. LT:s förlag, Stockholm 1969. 126 sid. Ill. Pris 24 kr.

Dikt som varning, dikt som tröst

I höstas kom en ny diktsamling av *Werner Aspenström*, "Inre". Den är lika läsvärd som man väntar sig att den skall vara. Vi igenkänner Aspenströms klara och lugna röst, hans ironi och omutlighet, men förnimmer också en ny ton, mera inåtvänd. Det idylliska är undanträngt, naturbilderna är sparsamma — eller stelnade i stränga vinterbilder. Landskapet är mestadels hämtat från "den inre ön" och tonen som hörs är oftast "suset i den inre skogen". "Övermått på bildrik poesi börjar man längta efter en barskrapad" är ett citat ur prosaboken "Sommar" från 1968. Så har skett. Den aspenströmska poesin har ytterligare förenklats. Orden är dämpade, så att rösten kan höras bättre.

Men allt är inte inåtvänt. Aspenström kvarstår i sin funktion som varnare. En upplysare för alla som inte önskar veta vad som pågår. "Jag anser freden vara vår största tanke" kunde läsas i samlingen "Trappan" från 1964. Så positivt uttrycker han sig inte längre. Freden tycks nu mer hotad än någonsin. Mänskligheten är grundlurad och hotad av en förstörelse som övergår allt förstånd. Visionen av utplånandet håller ett hårt grepp om läsaren. Rädslan för undergången är hela tiden närvarande. Varningssignalen ljuder kraftigt. Om varningen verkar förlamande eller aktiverande må bero på den som uppfattar den.

Aspenströms undergångskänsla tycks mig länge ha haft något paradoxalt i sig. Mardrömmen är lika intensiv och förintelsen lika påtaglig i mikrofolkets undergång som i det totala kriget. Den ihjältrampade myrans lidande är lika näraliggande som den enskilda människans. Han stöder sig på fakta och fakta låter sig inte förnekas, och det är fråga om inlevelse i olika tillstånd, iakttagelse av livets villkor, en känslotänkarens reflexioner — men också — kanske — om en plågsam fixering. Som i "Sommar" ligger den mörka oron alltid på lur och bryter sig in i den enkla skönheten — förintelsen gör sig påmind överallt.

"Grundlurad mänsklighet har jag inte glömt" — heter det. Det låter som ett självförsvar, men jag tycker inte det behövs. Mänskligheten är verkligen inte bortglömd. I "Anteckningar före avmarschen" möter en medkänsla som sträcker sig till och omfattar alla dem som gått under och går under på vägen mot ett bättre samhälle. De döda gör uppror och kräver sin upprättelse som bara kan verkställas genom uppståndelse. Ett moraliskt krav som är fullkomligt konsekvent. Men genomförbart? Knappast i den ordinarie verkligheten.

Anteckningar före avmarschen

Och när vi träder in i de tre principernas trädgård överst på berget av människoben?

(Andra, inte vi.)

När vi befriats, förbrödrats och blivit jämlikar?

(Våra efterträdarens efterträdare.)

När doften av den söta frukten sprider sig till dem som skördade den bittra?

(Vår är halvsöt.)

När sjuårsbarnen i Liverpools bomullsfabriker, som stod vid maskinerna fjorton timmar i sträck och väcktes med piska när de somnade och föll, nu i de vita kotornas berg väcks av en ostillad längtan efter lövgrödor och trädgårdsstolar i glada färger?

(Oss väcker annat.)

När de dödas ryggar tröttnat på att vara broar, bröstkorgarna klättestegar,

huvudskålarna gatstenar att marschera på?

När benberget gör uppror mot att vara utsiktsberg och faller sönder?

När de tre principerna ropar på den fjärde:

Uppståndelsen!

Ordet som glöms.

Frågan som bränns och som bordläggs

av de alltför medvetna, de treeniga!

(Våra gurus i första ledet,

pojkar med skinnmössorna,

är bättre tanke-tänkare än vi.

Vi i de bakre leden

är bättre känslotänkare än de.)

Uppståndelse!

Texta det på baksidan av plakaten!

Kräv det i partiprogrammen!

Låt talkörerna öva in det

innan tåget sätter sig i rörelse!

Låt vara att den här dikten möjligen kan fattas ironiskt. Ändå är det intressant att det tydligen finns en möjlighet för våra efterträdarens efterträdare att förbrödrade, befriade och som jämlikar få bo i de tre principernas trädgård och njuta av den söta frukten. Valet tycks stå mellan trädgården och den tomma scenen efter det blodiga skådespelets slut.

Jämlikhet och frihet — är de två begreppen verkligen förenliga? En kort dikt "Frågan" lyder: "Måste den som åker tåg tänka rälstankar?" Många skulle nog med Aspenström vilja ha ett svar på den. Han

Hypnos för människoharar

Var inte rädd för de tongivande.
 Följ tonen som tonar för dig.
 Var inte rädd.
 Låt dig inte skrämmas av tornspirornas
 tappar och kors.
 Sitter högt men flyger inte.
 Grip halmstrået som finns inom räckhåll,
 det räcker för dig.
 Var inte rädd.
 Vänta dig ingenting bättre
 av de bättre vetande.
 Livbojar av sand flyter inte.
 Rätta dig inte efter de felfritt skrivande.
 En man skrev till Poul Bjerre
 och bad om en "hubnotisk sömn".
 Punktera dig själv.
 Var inte rädd.
 Var inte rädd för stillheten.
 Böj dig inte för dem
 som stormar mot stillheten.
 Var inte rädd för suset i den inre skogen,
 för halvtonerna, kvartstonerna,
 bortdöendet,
 som kan vara en begynnelse . . .
 Den inre skenbilden är inte lögnaktigare
 än den yttre vrångbilden.
 Inblick hjälper inte mot allt.
 Grisen blir inte renare,
 gåsen inte klokare,
 åsnan inte fogligare,
 men haren blir litet mindre harig
 när den korsar det öppna fältet.
 Försök!
 Var inte rädd.

Ikaros, försenad, ger sig av

Fransad mattas avfärd
 uppskjuts år från år,
 fransas, klipps och ansas
 tills det föga återstår,
 tills den bränner som en sol
 under fötterna på honom!
 Och han lämnar
 den sjabbiga förortslägenheten
 och flyger dit där han måste
 (ensammare nu, berövad
 den tidiga mytens glans)
 på en liten, mycket sliten
 matta utan frans.

har själv gett översättningen: socialism på det yttre planet, anarkism på det inre. Socialisering utåt, frihet inåt — är den drömmen realiserbar? Det fordras en inre frihet i denna motsägelsefulla tillvaro. Entydigheten är orimlig. "Ingenstans går det underligare till än i världen."

I denna underliga värld finns det också plats för det osannolika, och en grupp dikter skildrar de inre landningsfälten, tar drömmen som en upplysning, lyssnar till sorlet vid sidan av våra vägar. "Sektistererna" får vara med den här gången också, men får trängas med "Bisarren", "De gamla packen" och allt annat i den Stora Grytan. Reservationen finns förstås, egentligen bör man akta sig för "en förtrollnings fågelburna skepp". Det är inte fråga om en förvandling eller något att leva på, men ändå känner läsaren luftdraget från det som är mer en närvaro än ett samtalsämne. "Händelse på halva vägen" och "Rymder" förmedlar berättelsen om något svårutsägbarts flyktiga besök.

I den relativt ljusa diktsamlingen "Dikter under träden" från 1956 finns en dikt om Ikaros och gossen Gråsten, vilken hyllar konsten att stanna och äga tyngd. I "Inre" möter vi Ikaros igen. Han är försenad, men ger sig nu av på sin nödtvungna färd. Även Ikaros är förminskad och avskalad. Han far i väg på en sliten matta utan frans. Ikaros uppbrott är ett av uttrycken för den underliggande oron. "På en promenad nyss iakttog jag hur samtliga båtar ryckte i sina förtöjningar" heter det på en gång lugnt registrerande och mildt suggererande. Ett uppbrott till vad? — det vet vi inte. I "Hypnos för människoharar" talar han om bortdöendet som kan vara en begynnelse. Denna dikt är typisk i sin lågmäldhet. Den har anklagats för att vara alltför vag och generell. Jag kan inte hålla med om det. Utgångspunkten är den mörka visionen av tillvaron. Människan är en bräcklig konstruktion, "tunnhudad jämförd med pansarvagnen". Alltid hotad av förintelse och de maktavandades omänsklighet. "Innan man vet ordet av ligger man i björnmagen." Alla står under samma villkor, ingen längtar hem till Lucifer, den allätande kvarnen. Människan blir en människohare som måste hypnotiseras ut ur sin skräck. Dessa dikter utfärdar inte bara sin varning, de skänker också tröst.

Britt-Marie Almström

Inre. Dikter av *Werner Aspenström*. Bonniers, Stockholm 1969. 58 sid. Pris 21: 50.

OM INDONESIAEN

Indonesien är rent

Indonesien är ett s. k. u-land. Ett fattigt land ytligt sett. Men dess fattigdom stinker inte. Registreras inte av luktorganen på samma sätt som Västerlandets fattigdom.

Indonesien är rent. Vad detta betyder förstår man bäst vid jämförelse med Västerlandet. Då kan det gå upp för en att denna renhet är en oskattbar tillgång och rikedom. Här kan man ännu finna en människovänlig miljö, ännu oförstörd av industri. Kanske tar det flera årtionden innan västerländsk företagsamhet lyckats fördärva denna miljö. Innan även Javas människor kvävs i industrisamhällets gastkramning. Just nu är det ju fritt fram för amerikansk företagsamhet i Indonesien så man kan vänta sig det värsta.

Java som har en areal lika med en tredjedel av Sveriges och en befolkning på över sextio miljoner borde väl vara stinkande fattigt. Men Java stinker inte. Där doftar av blommor, risfält och aromatisk rök från fattiga hyddor. Man spanar förgäves efter avskrädeshögar eller bortkastad förpackningsmaterial, utslitna grunkor, bilar och allt annat man är van att finna i väst. Där finns ingenting av det vi kallar avskräde. Inget fult eller skräpigt. Dels därför att indonesen önskar hålla rent omkring sig i högre grad än vad kinesen och européen gör. Dels därför att man har användning för en stor del av sådant som vi slänger bort: bleckburkar, tomflaskor och dylikt. Papper används ju så lite och slängs aldrig. Till förpackningsmaterial använder man hellre bananblad och dyl. i stället för papper. Ingenting blir liggande längs vägar eller i byarna. Gödsel från människor och djur går fort och direkt tillbaka till jorden. Man har överallt "naturliga" wc. En käpp eller spång över en alltid närvarande kanal eller bäck. På låg höjd så man kommer åt att tvätta sig efter välförrättat värv. Från kanalerna rinner vattnet så småningom ut över fälten styrt och fördelat av vallar och lucor. När detta vatten åter samlas upp i en större kanal eller bäck kan man bada i det. Dricka av det. Till västerlänningens häpnad. Kan man tänka sig så smutsigt och ohygieniskt, säger västerlänningen. Skulle vi dricka det här kloakvattnet skulle vi bli sjuka, kanske dö. Men indonesen blir inte sjuk av fältens vatten. Det är klart att vattnet i en kanal som tar emot bakterier och baciller från mänsklig avföring inte gärna kommer till användning. Men så snart det runnit ut över fältens gytta dröjer det inte länge förrän det är helt klart, slammet har sjunkit till botten och solen har dödat alla bakterier.

Alla dessa miljoner kanaler av olika storlek famnar det risodlande landet som ett ådernät. Det tar emot rent vatten från vulkanslutningarnas källor och grundvatten. Detta vatten mättas med avfall i byarna, breder ut sig över risfälten som tar emot sin näring ur detta vatten. Så samlas det upp igen i allt större kanaler som låter det gå genom lägre belägna byar, där det åter tillförs näring för nya fält under detta vattens färd mot havet. Ett system som är perfekt så länge klåfingriga "förbättrare" låter det vara i fred. Så länge växtrytmen inte störs av konstgödsel och påhitt om att ta mer än det vanliga antalet skördar.

I detta rena landskap bor också rena människor. Fattiga kanske men med höga hygieniska krav. De badar minst två gånger om dagen. De renlärika har dessutom särskilda tvagningar i samband med dygnets fem bönestunder. Det finns ingen fattiglukt bland Javas kryllande miljoner. Det är de vita härskarna som luktar. De stinker som gammal ost, säger indoneserna. Kroppsdören beror på vad man äter. Använder man regelbundet kött, mjölk och ost så

Vid badstället. Vattnet rinner ur bamburören från en källåder. Foto: Författaren.

stinker kroppens utdunstning hur mycket man än badar. Lever man som en vegetarian, vartill indoneserna är nödda och tvungna, så försvinner den obehagliga kroppssodören. I samband härmed kan det vara lustigt att påpeka att ett av de första hygieniska påbud holländarna fick lära sig då de kom till Indonesien var att inte använda papper att torka sig "rena" med. De lärde sig genast att som indoneserna tvätta sig rena efter förrättat behov.

De första båda åren av min trettioåriga vistelse i Indonesien placerades jag som biträdande jägmästare på den lilla tenn-ön Bangka, utanför Sumatras östkust. Där utgörs befolkningen av malajer och en stark minoritet av kineser, de flesta arbetande i tenngruvorna. Häpen fick jag möta ett land och ett folk som var helt annorlunda än jag tänkt mig. Helt olika den civilisation jag sett i förbifarten på Java. Jag blev tjusad från första stund. Landet såg fattigt och magert ut ur jordbrukssynpunkt. Här var det tenn och peppar som faktiskt gjorde en ganska stor del av befolkningen smårika. Den malajiska delen av befolkningen alltså. Kineserna hade den ekonomiska makten och bland dem fanns ett stort antal verkligt rika människor. De bodde i egna byar, utan blommor och palmer, stinkande av smuts och svin. Malajerna bodde i palmskuggade byar smyckade av hibiscus och gardenia. Eftersom de var muhammedaner höll de förstås inga svin. De levde av svedjebruk med ibland små pepparodlingar eller gummiodlingar.

Dessa malajbyar med sina hyddor under palmbladstak, sina rensopade gångar och vägar, sina lagom skuggade palmer och fruktträd gav intryck av att vara just en sådan där romantisk söderhavsbys som man tidigare gått och drömt om. Snart märkte jag förstås att med romantiken var det inte så helt. Dessa vänliga ljushudade malajer försökte aldrig skylta att de avskydde att vara ett ofritt kolonialfolk. Även om de inte rent hatade holländarna så inte tyckte de om dem heller. Vad tusan skulle dessa vita bråka med dem för, lägga sig i hur de levde sitt liv och brände sina svedjefält.

Det visade sig ofantligt lätt att bli vän med dessa svedjebrännare. Jag sov i deras hyddor och åt deras ris med dess brännande kryddor. Jag tyckte att det här är ju ett vettigt sätt att leva. Jag gick där bland dem och pratade och gav goda råd i min egenskap av vit herre. Det är nog troligt att de log lite förnytt åt min iver. Och jag minns då jag började prata om flyg och andra tekniska framgångar i Västerlandet så kunde jag få höra: Varför så mycket ståhej? Ni kan ändå inget ta med er när ni dör.

Risfält på Java. Foto: Författaren.

Jag stannade nog ofta längre tid än nödvändigt hos de översvallande gästfria malajerna. Det var mycket roligare att sitta i deras hyddor och prata än att dricka genever på klubben i Pangkal Pinang. Jag lärde känna en miljö som gjorde mig lugn och glad på ett nästan mystifierande sätt. Undrade om det var folket eller om det var just byn med sin skönhet, sin renhet som tilltalade mig så intensivt. Ofta då jag sträckte ut mig på min sovmatta i ett litet by-hus kände jag att jag trivdes så det kröp i kroppen, att det här var ungefär det lyckligaste jag kunde bli. Jag kunde inte säga varför, bara konstatera fakta.

Trivselskapande elströmmar i jorden

Tills jag mötte en tysk, f. d. gummiplantare på Sumatra. Nu levde han som en malaj i byn Pajong. Jagade, påtade i jorden, kokade surkål och levde som gift med en kinesiska. Tolererad av byfolket trots svinkött och kinesiskan, trots att han stank av det han åt.

Till mig sa han: — Visst är malajerna bra, men sluta du att drömma söderhavsdrömmar om dem. De är ungefär som vi då man kommer dem in på livet. Lite latare som vi säger. Lite oföretagsamma. Men byarnas säregna trivsel måste man erkänna förstås. Den beror inte på några mörklockiga skönheter eller deras uppskattning av oss som du kanske inbillar dig. Den beror på elektricitet. Eller för att vara ärlig: på malajernas förmåga att använda sig av en särskild sorts elektricitet.

— Jag har då aldrig sett skymten av någon elektri-

citet här på Bangka annat än åskan. Européernas städer lämnar vi utanför förstås.

— Det är jordelektricitet det rör sej om. Elströmmar i marken.

— Slagruta . . . ?

— Kanhända har det något med slagruta att göra. Jag har försökt studera den här saken både här och i Tyskland. Nu vet jag en del men inte allt förstås.

Att det finns elströmmar i jorden är vi väl ense om. Men där slutar kunskapen för de flesta. Kanske någon också vet att det finns positiva och negativa strömmar. Men därutöver vet vanligt folk ingenting. De vet inte att hund och katt helst väljer olika sovplatser. Jag kan säga dem att det beror på att katten föredrar negativa strömmar, hunden däremot positiva. Vi människor trivs också bäst med positiva strömmar. Vår kropp reagerar på ett fördelaktigt sätt då strömmarna är de för oss rätta. Strömmar i mörka jorden, kanske djupt under oss kan berika vårt fysiska tillstånd och därmed också vårt psykiska. De folk härnere som ännu lever nära naturen är primitiva som vi säger, kan utnyttja strömmarna. Mestadels intuitivt tror jag. Då de skall bygga en hydda på sitt svedjefält placeras den inte var som helst. En gamling känner vanligen var strömmarna går fördelaktigt, var man kan sova gott. Sover man dåligt i en nybyggd hydda är den fel placerad. Då får den sovande ingen kontakt med krafterna i mörka jorden.

— I Tyskland avfärdar vi inte såna här saker lika lätt som i andra länder, fortsatte tysken. Tänk på alla gamla huskurer vi har kvar där alltjämt. Kneipning t. ex., du vet den där galenskapen att gå omkring i daggvåt gräs med bara fötter. Det finns alltjämt människor som gör. Och jag tror förstås att det också har med elströmmarna i jorden att göra. Indoneserna känner också till kneipning. I Tyskland går vi barfota på en daggvåt gräsmatta. Här nere går de genom daggvåt buskvegetation och piskar särskilt den del av kroppen de t. ex. har reumatism i. Vattnet leder ju elektriciteten. Det är den sak som förklarar det hela. Går man med torr hud över torr mark får man inga strömmar genom kroppen. Det är det el-ledande vattnet som gör det, och det vet man varken här eller hemma i Tyskland.

Jag glömde aldrig vad tysken berättat. Då jag senare blev beordrad av en javansk "klok gubbe" att gå i dagen om mornarna som medel mot stela leder, så visste jag hur det kom sig att hans kur var bra. Visste hur jag blev botad.

Senare upplevde jag på Borneo hur dajakerna

gick till verket då de skulle bygga ett hus. De slog sig ner på en i deras tycke lämplig plats. Naturligtvis vid en flodstrand. De byggde ett litet regnskydd där de skulle övernatta. I solnedgången släppte de en vit tupp de haft med sig. Om denna tupp inte trivdes på platsen, om han nervöst flög omkring och sökte en annan nattkvist än den erbjudna, var platsen inte lämplig för människor att vistas på. Tuppen kände till djungelns makter bättre än människorna. Man sökte en ny plats och fann vanligen snart ett ställe där tuppen ansåg att förhållandet till makterna skulle bli gott.

Men jag tänkte på vad tysken lärt mig. Det var klart som solsken att tuppen var känslig för jordens elströmmar. Därför skulle man aldrig göra experimentet med tuppen under den solheta dagen. Först om natten då vegetationen var ledande av dagg och regn kunde tupp och människor få de rätta kontakterna.

Medge att det skulle vara bra om alla mänskosten byggdes på de "rätta" platserna. Då kanske släktet skulle bli lugnare och snällare. Sätt i gång och kneipa i stället för att smida vapen. Känn efter om er säng står på bra plats. Om ni alltid sover så som en riktig mänska ska sova. Det kanske hjälper att flytta sängen till ett annat rum. Ta en hund till hjälp. Har ni lagt märke till att här i Sverige finns små hus, torp och undantagsstugor som inte bara är pittoreska att se på där de ligger på ångar och lyckor. Man känner en särskild trivsel vid första bekantskapen. Man sover bra och inbillar sig att man är nära naturen. Det kanhända är jordströmmarna som spökar igen. Kanske de gamla valde plats med någon slagruta eller kände de kanske på sig med hela kroppen att just där var det gott att bo. Bättre till och med än i en tjugo våningars skyskrapa, helt fri från alla magiska strömmar.

Till slut måste man fråga sig om det finns något korn av sanning i allt det här. Jag för min del tror inte ett skvatt på slagrutans förmåga. Men de där trivselbringande elströmmarna vill jag förstås inte avfärda utan vidare. Jag menar deras inflytande på oss. Att strömmarna verkligen finns vill väl ingen förneka, men deras välgörande inflytande på djur och folk tål att resoneras om. Både jag och min hustru anser emellertid att vi blivit botade för småskavanker i muskler och senor genom sådana där indonesiska daggbad. Jag inbillar mig också att det faktiskt finns hus eller byar där man känner sig särskilt behaglig till mods. En känsla som man visst inte alltid kan skylla på sitt sällskaps trevlighet.

Eric Lundqvist

Folkmord i Sydamerika

Med författarens tillstånd publicerar "Vi Mänskor" en översättning av en artikel i den danska tidskriften "Jordens Folk" nr 4, 1969

Under långa tider fick svenska skolbarn i geografiundervisningen lära sig att Sydamerika var en kontinent utan rasdiskriminering. Var detta totalt felaktiga påstående kommer ifrån är alltjämt en gåta. Möjligen kan det bero på att rasblandningen är så omfattande i stora områden att man bortsett från de lägsta och de högsta socialskikten inte kan upptäcka skilda raser. Diskrimineringen är begränsad till de motsatta ytterligheterna: det rika fåmansväldet och de indianska befolkningsgrupperna och är således en "ras-social" diskriminering. Det förekommer dock även diskriminering av negerbefolkningen t. ex. vid Colombias nordkust där de bättre skolor som drivs av de katolska ordnarna är beräknade för "vita barn". Det är omöjligt för barn med mörk hudfärg att få tillträde utan stora mutor.

Neger- och mestizbefolkningen är emellertid en accepterad arbetar- och medelklass och inom den har det skett en tydlig problemfri integrering. Denna etablerade underklass med sin "givna" plats i samhället och sina "givna" sociala problem konserveras av starka reaktionära krafter som fåmansväldet, militären och kyrkan. Den mångfacetterade misären i form av slum har blivit en institution som accepteras som en del av samhället. Detta är viktigt för att förstå den form för diskriminering som riktas mot den indianska befolkningen och den hållning som intas av de sydamerikanska regeringarna och styr deras handlingar mot indianerna.

Mot de indianska befolkningsgrupperna som utgör om än icke alltid en minoritet av befolkningen så i varje fall en maktminoritet för man en integreringspolitik som får stöd av flera olika intressen och även från en så kallad folkopinion. Tills för några år sedan hade man inte riktat någon tydligt uttalad kritik mot behandlingen av indianbefolkningen. Sen dess har flera samfundsforskare, först och främst etnografer som har varit i direkt beröring med problemet försökt att göra sig till talesmän för de indianska synpunkterna.

Den viktigaste kritiken mot integreringsförsöken har varit frågan "Integrering till vad?". Det enda alternativet till de indianska samfundsformerna är slummen i städerna eller småsamhällena ute på landet. Gentemot ett fungerande, ekonomiskt oavhängigt samfund med dolda reserver står slummens elände, fattigdom, svält, sjukdom, alkoholism, prostitution, arbetslöshet och kriminalitet. Genom att slummen har blivit ett slags institution och arbetarens och den arbetslöses villkor godtas som ett oundvikligt öde så framstår samhällsforskarens kritik inte som begriplig för de ansvariga.

I de sydamerikanska städer från vilkas befolkning ledarna nästan utan undantag rekryteras lever ännu ett uttalat och stort förakt för jordbrukaren och fiskaren. Längst ner på listan står indianen. Ordet *indio* är på många sätt ett skällsord, *indio* är en varelse utan mänskovärde, en individ som man har rätt att jaga och förfölja. Professionella indianjägare känner man till från flera platser i Sydamerika. I Colombia existerar där till och med ett ord *guahiboar* som betyder "att jaga indianer". Detta kombinerat med en utbredd rädsla för och brist på kunskap om naturen och ett sedan erövringsperiodens första tid väl bevarat förakt för urbefolkningen som icke spansktalande och icke kristna är några av de socialpsykologiska orsakerna till den diskriminering som nu går under namnet integrering.

Ekonomiska orsaker

Naturligtvis får man inte glömma de ekonomiska orsakerna till integreringen. Det finns flera grupper som är intresserade av indianernas områden och som genom indianernas avsaknad av lagligt skydd har fria händer att lägga dem under sig med valfria metoder. Kolonister, godsägare och markspekulanter, de sistnämnda ofta från Europa eller Nordamerika, utgör i nu nämnd ordning en olycksdiger kedjereaktion för indianerna. Kolonisterna tvingas att flytta in på indianernas område av ekonomiska skäl, på grund av skulder eller en alltför stor barnskara. Området som han röjt och odlat under några år säljs vidare till godsägaren. Hans situation är lätt att förstå. Han är lika utsatt som indianerna, lika fattig eller fattigare och han kan inte ens trösta sig med den samfundsgemenskap som finns i en indianby.

Godsägaren använder sedan jorden antingen till betesmark eller för vidareförsäljning till kedjans sista led, den internationelle markspekulanten. Han är den mest okända faktorn: anonym, nästan abstrakt, fullständigt identitetslös döljer han — kanske omedvetet — sina avsikter bakom fraser som "ekonomisk hjälp", "u-landsinvesteringar" osv. Ibland verkar denna osynliga kraft direkt utan mellanhänder som det t. ex. är fallet med oljebolagen. Ett annat färskt exempel är de brasilianska folkmord som syftar till att möjliggöra en direkt försäljning av indianernas mark till nordamerikanska intressenter. Brasilianska statstjänstemän bokför inte vinsten och i samtliga fall visas en fullständig likgiltighet inför de indianska folkens rättigheter.

Med den kulturella och historiska bakgrund problemet har i Latinamerika kan man inte räkna med någon kraftansträngning från regeringarnas sida för

att finna en lösning. Vissa verbala utbrott förekommer visserligen då och då men man har inte framlagt någon realistisk plan för att skydda indianernas rättigheter. Undantaget var en tid det brasilianska SPI, indianskyddstjänsten, men den visade sig senare ha en helt motsatt funktion.

Samtliga latinamerikanska stater med indianbefolkning har *indiankontor*. Deras uppgift är inte klarlagd och man saknar en programförklaring. De blir tillfälliga redskap för statliga, lokalpolitiska eller privata intressen. Likheten med 1800-talets indianagenter i USA är stor. I allmänhet är deras resurser små och personalen underbetald och dåligt utbildad. De står också helt under övervakning av missionen. Då jag nyss besökte departementet Cesar i norra Colombia kom jag i kontakt med indiankontorets lokala chef. Inom hans område bor tre av landets mest betydelsefulla stammar, samtliga i en krisliknande situation. Trots att han haft sin befattning nästan ett år hade denna lokala chef ännu inte besökt någon av indianbyarna, inte ens den som bara låg en dagsresa därifrån. Han visste inte ens vägen dit. Hans fall är inte enastående.

Missionsverksamhet

Missionen är mäktigare och har större resurser för sin integreringsverksamhet. Den medeltidsuppfattning om indianbefolkningen som ännu härskar i

Cuiva-indiankvinna från Rio Casanare.

Latinamerika är en av förutsättningarna för den kristna missionens arbetsmetod. Upprättandet och utformningen av såväl katolsk som protestantisk mission försiggår efter samma mönster nu som på 1500-talet. Missionsstationerna upprättas utan att man rådgör med indianerna och vid de tillfällen då man råkat ut för protester stannar man kvar med hjälp av militären eller polisen. Man tillgriper repressalier om motståndet mot missionen blir alltför handgripligt. Ett avskräckande exempel är saleciano-missionärens åtgärder mot yanama-stammen i södra Venezuela i januari 1964. Sedan de tämligen våldsamt fördrivits av indianerna begärde de hjälp av det brasilianska flygvapnet som ryckte ut och bombade byarna.

Tvångsmässigt kvarhållande av barn i missionsskolorna, kidnappande av motsträviga elever eller av barn vilkas föräldrar av olika skäl avvisar skolorna, den ensidigt religiösa och kulturella indoktrineringen i dessa skolor samt den totala bristen på anpassad undervisning är betecknande för missionens upfostrande verksamhet bland indianerna. Expropriering av indiansk arbetskraft mot ingen eller ringa betalning, beslagtalande av indianernas områden efter godtycke och andra uttryck för kryptofeodalism utgör en del av den praktiska missionsverksamheten i Latinamerika, en verksamhet som inte sällan är ganska lönande. Bland missionärerna gäller i ännu högre grad än hos tjänstemännen på indiankontoren att man saknar utbildning för sitt arbete som kontaktmän mellan de indianska kulturerna och den latinamerikanska versionen av västlig civilisation.

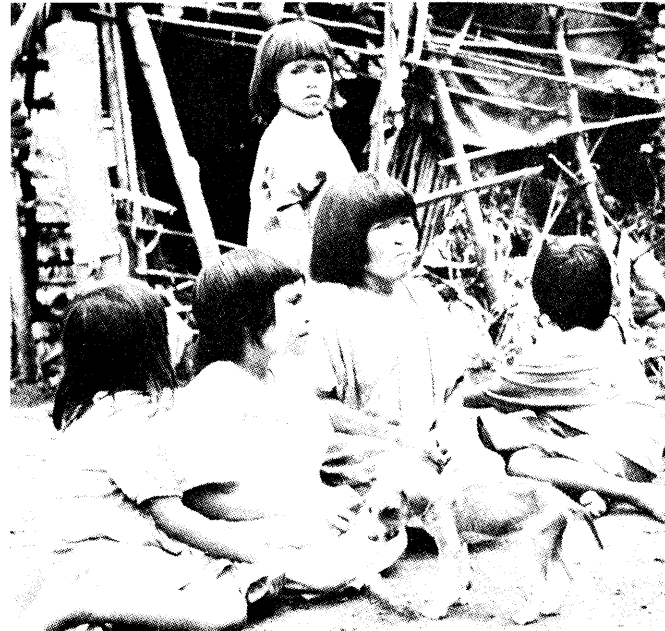
De större katolska missionsstationerna som Los Angeles de Tucuco i Venezuela har också egna domstolar (inkquisition) och fängelser för de straffade. Straffet för till exempel äktenskapsbrott kan uppgå till 10 år. I många länder som Colombia och Venezuela har regeringarna ingen inblick i missionernas verksamhet. Fall av tortyr mot indianerna i närvaro av präster har rapporterats bland annat från Peru.

Den nordamerikanska baptistmissionen som arbetar under täcknamnet "Summers institut för språkvetenskap" är den mäktigaste av de protestantiska missionsorganisationerna och arbetar effektivt. Dess metoder är mera diskreta än de som används av katolska ordnar men går ut på samma sak: att bryta ned den sociala strukturen, införa en främmande ekonomi, nya värderingar.

Eftersom man på missionshåll inte fattar de vittgående följderna av sin verksamhet så varken vill eller kan man förbereda indianerna på den oundgängliga kulturchocken. Resultatet blir att indianerna hamnar i ett socialt och kulturellt tomrum. När det stadiet är nått sviker missionärerna dem ofta och riktar sin uppmärksamhet på intressantare "orörda" byar.

Många olika missioner kämpar om indianernas själar. Bland de cirka 250 överlevande av erokastammen, en del av de en gång så talrika motilonerna i Sierra Perija i Colombia, arbetar — som gamar runt ett döende byte — inte mindre än *fyra* olika konkurrerande representanter för det kristna budskapet: katoliker, evangelister, baptister och pingstmisionärer. Engveraindianerna vid övre Rio Sinu, likaledes i Colombia, har varit utsatta för övergrepp från katolska missionärer sedan protestanter verkat bland dem. Indianerna används som vapen i kampen om herraväldet. Exempler kan mångfaldigas.

Familjeliv hos Motilonindianerna.

Reaktionen utifrån

Att en så utpräglad yttring av intolerans och kulturellt självförhållande som missionen i allmänhet och i Latinamerika i synnerhet kan få stöd i de flesta länder och accepteras kritiklöst är både oroväckande och tragiskt.

Integreringspolitiken som den förs mot etniska och kulturella minoriteter i Latinamerika och annorstädes i världen är intet annat än en legaliserad och erkänd form för kulturödeläggelse åtföljd av fysisk undergång eller i bästa fall av socialt förfall. Den verkliga avsikten med integreringen är inte att sammansmälta en kulturell minoritet med majoriteten på lika villkor — det blir det aldrig möjlighet till — men i stället tycks det att man vill ha en befolkningsgrupp som det är lättare att kontrollera och utnyttja. Ingen politisk riktning i hela spektrum från höger till vänster visar en annan inställning till problemet än den redan existerande. Att det skulle kunna bli tal om ett kulturutbyte med exempelvis sydamerikanska indianer anser man vara löjeväckande romantik. Detta trots att det under historiens gång har varit vi som haft störst vinst av det utbyte som förekommit. Tänk bara på kultur- och medicinalväxterna.

Inte heller den nya nationella socialism som håller på att växa upp i Latinamerika har visat något

Att sälja skinn av krokodiler eller pälsdjur är en av indianernas få inkomst källor.

Gemensamhetshus med hängmattor hos Cuiva-indianerna.
Samtliga fotografier: Författaren.

intresse för de indianska kulturerna. På samma sätt som det skett i Mexiko kunde de där hämta en del drag för den identitet som de söker.

Folkmord

Det som på sista tiden väckt störst uppmärksamhet i den internationella pressen är våldet mot indianerna. Det har gällt napalmbombningar, utrotningsexpeditioner och massakrer i större eller mindre omfattning...

Våldet så som det används mot Sydamerikas indianer måste ses som en följd av integreringspolitiken, som en utväg man inte drar sig för att tillgripa när andra övertalningsmetoder misslyckas. Våldet visar vad integreringspolitiken leder till, den avspeglar sina förespråkares karaktär och den rör sig om mera än några tusen indianers fysiska existens.

På samma sätt som de sydamerikanska indianerna som uppskattningsvis utgör cirka 14 miljoner personer i olika grader av "avkulturisering" så hotas idag mer än 100 miljoner människor först och främst i den tredje världen av kulturmord med alla deras ovannämnda följder. Det mordet kan vara fullbordat inom en generation. Oersättliga kulturvärden och sidor av mänsklig tillvaro, av filosofi, religion, litteratur och konst går för alltid förlorade. De tyska nationalsocialisternas idé om lösning av problemet med en kulturell minoritet blir förverkligat i större omfattning än Himmler, Rosenberg och Streicher någonsin vågat drömma om. Och det kommer att ske med tillåtelse och stöd av världens demokratiska nationer.

Förespråkare för integreringen använder som argument att det enda alternativet i fråga om de sydamerikanska indianerna skulle vara reservat. Men att upprätta reservat är endast diskriminering under en annan form som genom en långsammare process får samma följder som integreringen. Vi kan lära av fiaskot i Nordamerika.

Den humana lösningen

Men det finns ett annat alternativ, det enklaste, billigaste och på samma gång mest mänskliga: att låta indianerna fortsätta att bo där de levat i några tusen år och låta dem sköta sig själva. Med normala fredliga kontakter skulle ett fruktbarande samarbete kunna inledas med indianbefolkningen. De är av nödtvång väl förtrogna med sin omgivning och har ofta systematiserade kunskaper. Nyodling i större skala, fiske, jakt och skogsbruk skulle indianbefolkningen bättre än några andra kunna åta sig. Små investeringar i redskap och undervisning skulle vara till fördel för båda parter. Redan i början av 1500-talet skrev jesuitpatern Javier Clavigero: "Européerna har aldrig använt sitt logiska tänkande så felaktigt som när de tvivlade på de amerikanska indianernas rationella natur."

Kommunikationer och utbildning skulle då skötas av särskilt utbildad personal, socialantropologer och specialister med etnografisk skolning, helst med god kännedom om respektive stammars språk och seder. Indianerna skulle på så sätt få möjlighet att själva bestämma när, hur och i vilken omfattning de ville ha kontakt med landets övriga befolkning. Tvångsintegreringen skulle ersättas med en normal form för kulturutjämning.

En sådan lösning förutsätter att indianerna accepteras som medborgare i de länder där de lever, att de får lagfäst rätt till jord, liv och egendom och — måhända lika utopiskt — att man kan rekrytera en tillräckligt stor stab av samhällsforskare som kan och vill behandla de praktiska problemen.

Etnografernas roll i dessa frågor har inte alltid varit helt klar. Många har gått integreringspolitikens ärenden och ännu flera är rädda för att blanda sig i vad de kallar för "politik", en ursäkt för fruktan att möta vanskligheter i sin akademiska karriär. Det har förekommit att etnografer offrat en indianstam för att få möjlighet att fullfölja ett fältarbete.

Med tanke på att få kontakt med samhällsforskare med intresse för integreringsproblemetets lösning upprättades 1968 IWGIA, internationell arbetsgrupp för inföddas affärer. Dess första avsikt är att bilda en rådgivande församling av samhällsforskare inom FN:s ram, vilken kan verka upplysande, analyserande och som en förmedlande länk mellan kulturella minoriteter, regeringar och internationella organisationer. Samhällsforskare från hela Skandinavien uppfordrar därför dessa länders regeringar att stödja tanken i FN.

Lars Persson

Var och en i sin fålla

Med tillstånd av Sveriges Radio publicerar "Vi Mänskor" ett inlägg av Maj-Britt Sandlund i Radioserien Angeläget den 11.1.1970

Det är trivialt att behöva påpeka att samhället har blivit alltmer komplicerat. Det behövs därför alltför specialister och sakkunniga, anser man. Och floran av fackorgan växer ständigt. Detta medför i sin tur att lekmanen—politikern fått det svårare att samordna och göra avvägningar mellan de olika fackorganens önskemål. Svårare att behärska helheten.

Ser vi på det offentliga livet så är den statliga och kommunala förvaltningen uppdelad i ett stort antal fackorgan. Vart och ett av dessa svarar för sin begränsade sektor av den offentliga verksamheten efter de direktiv som beslutats av regering och riksdag.

I toppen har vi 12 olika departement och under dem ett stort antal ämbetsverk: skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, statens planverk, statens naturvårdsverk, statens vägverk, sjöfartsstyrelsen, luftfartsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen etc., etc. för att nämna några av de största. Under vart och ett av dessa fackorgan sorterar i sin tur underlydande organ ute i länen. Och längst ner, på det lokala planet, har vi den kommunala förvaltningen som i sin tur är uppspaltad i motsvarande fack. Från skolöverstyrelsen går alltså en direkt förbindelse till de 24 länskolnämnderna varifrån går kontakter vidare nedåt till skolstyrelserna i våra 852 kommuner. Detta system med fackorgan på riks-, regional- och lokal nivå brukar kallas *sektorsplanering* eller *vertikal planering*.

Men hur går det då med samordningen mellan alla dessa fackmyndigheters göranden och låtanden? Vet den ena handen vad den andra gör?

På alla de tre nivåerna i förvaltningsapparaten — på riksplanet, länsplanet och det kommunala planet — finns det organ som har till uppgift att samordna och prioritera mellan de olika sektorerna. I toppen har vi regeringen, i länen länsstyrelserna och i kommunerna drätselkammare eller kommunalnämnd. Detta led i kedjan kallas ofta för *sektorsövergripande planering*. Ibland talar man också om *horisontell planering* för att markera att det rör sig om en samordning tvärs över sektorerna. Budgeten är ett uttryck för denna horisontella planering — där har de olika statliga myndigheternas önskemål vägt mot varandra.

Sverige har enligt min mening en högt utvecklad sektorsplanering men en desto mindre utvecklad sektorsövergripande planering. Vi har för dåligt utvecklade instrument för att klara samordningsfunk-

tionerna. Detta gäller inte minst den statliga förvaltningen. Följden blir bristande samarbete och svårigheter för de beslutande att skaffa sig överblick. Och saknas överblick kan man miste om det kanske viktigaste för en politiker: möjligheten att prioritera och samordna olika områden inbördes så att helhetsresultatet blir det bästa möjliga för människorna.

Många nya problem som dyker upp beror just på den bristande samordningen mellan de beslut som fattas av olika fackorgan och myndigheter. Det finns då en tendens att tillskapa nya organ för att lösa dessa problem — problem som egentligen skulle ha lösts genom samarbete mellan de myndigheter som redan fanns. Vi har då fått ytterligare ett tillskott till den rika förvaltningsfloran.

Samordningen måste ske så att den ena åtgärden inte upphäver den andra. Man borde göra en totalkalkyl som avslöjar om en kostnadsminskning på en post i budgeten medför kostnadshöjningar på ett annat konto som är avsevärt större. Man borde inte se varje post i budgeten isolerat för sig.

Kommunerna borde samarbeta mera liksom statliga och kommunala myndigheter inbördes. En kommun bör inte förorena en sjö genom utsläpp av avloppsvatten när en annan kommun, som också gränsar till sjön, använder den som vattentäkt. En socialnämnd borde inte beklaga sig över svårigheter att få personal till ålderdomshemmet när barnavårdsnämnden beslutat att inte bygga daghem trots att man har 50 hemmamammor i daghemskön.

De negativa följderna av den bristande samordningen märks tydligast för de enskilda människorna, som med rätta inte förstår varför olika myndigheter företar åtgärder som inte stämmer överens inbördes. Och ofta framträder samordningsbehovet mycket tydligare på det lokala planet än på riksplanet.

Några exempel kan kanske illustrera vad jag menar.

I en glesbygdskommun automatiseras telefonnätet. Telefonväxeln dras in och växelföreståndarinnan friställs. Televerket har sparat några 1.000-tal kr på rationaliseringen. Men är detta hela sanningen? Var det en åtgärd som — i varje fall på kort sikt — innebar en vinst för samhället? Ute i byarna är nästan alla kommuninvånare folkpensionärer och många över de 80. Byns telefonväxel har hittills fungerat som en kombinerad service- och räddningscentral. Kunnat ge besked om butiksbussen kommer i dag eller om plogbilen är på väg. När gamle Knut mot sin vana inte ringt ett enda samtal på två dar, blev växelföreståndarinnan orolig och larmade närmsta granne. Knut hade brutit lårbenet.

Indragningen av telefonväxeln gör det allt svårare för de gamla. Otryggheten har ökat. Kommunen tvingas anordna en telefonjourttjänst dit de gamla kan vända sig och som tar kontakt en gång i veckan med pensionärer som bor ensamma. Kostnaden för denna jourttjänst är högre än den rationaliseringsvinst televerket gjorde. Men televerket har följt *sina* av regering och riksdag godkända riktlinjer. Kommunen får alltså bära de sociala kostnaderna som följer på den statliga kostnadsjakten.

Samma följdverkningar uppträder när vägförvaltningen inte längre kan ploga småvägar ute i byarna. En del gamla blir väglösa vintertid och måste motvilligt flytta till ålderdomshemmet. För de kvarboende har samhällsservicen försämrats trots att kommunens kostnader ökat. Men också staten har fått högre kostnader genom att man tvingats inrätta ett antal glesbygdskonsulenter. Måhända är exemplet inte helt verklighetstroget — men illustrerar det inte behovet av en totalkalkyl som tar med hela samhällskostnaden?

En statlig myndighet ligger i förhandlingar med privata markägare om inköp av mark åt statsverket för att utfärda bestämmelser om naturreservat och skydda området mot exploatering. Efter hårda och segslitna förhandlingar är en uppgörelse i sikte. Statens anslag för ändamålet är små och det gäller att få ut så mycket som möjligt för pengarna. I detta läge inträder en stad på arenan och bjuder andra markägare i området ett markpris som ligger avsevärt över det m²-pris som den statliga förhandlaren lyckats uppnå. Två offentliga huvudmän — stat och kommun — utan samordning och samarbete. Staten får i fortsättningen betala ett betydligt högre markpris för framtida reservat i området.

Två stora byggnadsprojekt är under uppförande i en kommun. 500 byggnadsarbetare har behövt flyttas dit och flertalet kommer från Norrland. Efter två års byggande kommer huvudparten av byggnadsarbetarna att permitteras och med AMS' hjälp behöva flytta till någon annan del av landet. Om ytterligare ett år planeras igångsättning av ett stort tredje byggnadsprojekt i området och ny arbetskraft måste rekryteras. Borde inte det senare bygget kunna starta ett år tidigare för att folk skall få fortsatt jobb och slippa flytta? Men detta går bara om det statliga verk som är inblandat kan få pengar till bygget ett år tidigare än planerat. Om så inte sker belastas arbetsmarknadsanslagen med utgifter som annars hade inte behövt uppstå. Borde man inte göra en totalkalkyl även här? Hur många flyttnings- och

omskolningsfall skulle bli onödiga om företag och myndigheter kunde samplanera sitt byggande i tiden?

Bristen på en samordnad planering mellan olika kommunala organ är väl en av de viktigaste anledningarna till den dåliga servicen i många bostadsområden. Skollokaler skall förvaltas av skolstyrelsen, fritidslokaler av fritidsnämnden, daghem och fritidshem av barnavårdsnämnden, teater- och utställningslokaler av kulturnämnden etc. Undantar vi skolan, som är obligatorisk, har kommunen sällan resurser att tillgodose alla dessa behov om befolkningsunderlaget är litet. Det mindre bostadsområdet får varken daghem eller fritidslokal. Kommunerna borde mer än hittills öppna skolorna på kvällar för teatergrupper, låta skolbiblioteket fungera som biblioteksfilial. Och varför inte låta en skolsal tjäna som gudstjänstlokal också i städerna? Det har ju i alla tider gått utmärkt i glesbygderna. En statlig servicekommitté arbetar med dessa samordningsproblem. Fördenskull behöver inte kommunerna sitta och vänta — i all synnerhet som man kunde tjäna åtskilliga slantar på ett mer samordnat lokalutnyttjande. Alltså: När höll kulturnämnd och fritidsnämnd ett gemensamt sammanträde sist?

Annars hittar man ett av de främsta exemplen på en god samordning inom den kommunala förvaltningen där man genomfört den s. k. familjevårdsprincipen på det sociala fältet. Nu slipper en och samma familj, som hamnat i svårigheter, i tur och ordning ha att göra med socialnämnd, nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd.

Frågan är också om inte den utpräglade sektorsplaneringen i vårt land leder till en koncentration av människor, företag, kommunikationer och andra resurser till några få punkter i landet. Varje fackorgan söker optimera inom sitt område. Ju färre och större enheter man har, desto lägre blir styckekostnaden för tjänsten ifråga, företagsekonomiskt sett. Och ju större befolkningsunderlag man har desto mer kan man pressa ner styckekostnaden. Denna planering sker utan hänsyn till följdverkningarna på andra områden. När televerket pressar kostnaden per expedierat telefonsamtal får detta sociala följdverkningar. När AMS lyckas få den sista unga barnfamiljen att flytta från byn i Norrland får detta sociala följdverkningar. Skolbussen går t. ex. inte längre förbi och de kvarboende mister ytterligare en länk i sitt glesa kommunikationsnät — om det nu finns något.

En ledande stockholmspolitiker förklarade för en tid sedan att "80.000 utgör den naturliga inflytt-

ningen till Stor-Stockholm under en tioårsperiod". Efter denna prognos styrs befolkningsplaneringen i Stockholms-området. Av denna s. k. "naturliga" flyttningsvinst har hittills betydligt mer än hälften hämtats från de s. k. skogslänen. Med andra ord: Den fysiska planeringen i Stockholm förutsätter en fortsatt avfolkning av Norrland. Regering och riksdag sade emellertid något helt annat i fjolårets statsverksproposition, nämligen att storstadstillväxten borde dämpas och att man ville skapa ökad jämlikhet i ekonomiskt och socialt avseende mellan de människor som bor i olika regioner. Inom det norra stodområdet accepterade man också en högre befolkningsprognos än vad hittillsvarande utflyttning gav anledning till.

Borde man därför inte kräva en viss samordning mellan de planer som görs upp i kanslihuset och de som tjänstemannastaberna i Stockholms stadshus sitter och utarbetar? Eller vore detta ett otillbörligt ingrepp i den kommunala självstyrelsen?

Tro inte att samordningsfunktionen är någon lätt uppgift att fylla. Det förutsätter en stark politisk vilja att få fackfolk och experter att se utanför sin fålla. Att tvingas till hänsynstagande till s. k. yttre omständigheter och ge upp något av det som ur begränsade facksynpunkter brukat betraktas som mer eller mindre självklart. Självfallet behövs det också rent organisatoriska reformer. Men utan den politiska viljan i alla samordnande organ blir organisatoriska reformer otillräckliga.

Vi alla har våra drömmar . . .

I drömmen ser jag länder där lyckliga människor bo.
Från öppna, befriade händer går strömmar av kraft och ro.

Där räknas ej tiden i dagar,
Livet är stilla och rent.
Ingenting hetsar och jagar.
Ingenting är för sent.

Merope

Om miljöförstörelsen

År 1963 skrev "Vi Kvinnor" om Rachel Carsons bok "Tyst Vår" som just kommit i svensk översättning.

Under de år som gått sen dess har vi bemödat oss om att sprida insikt om hur illa det är ställt med vår miljö och om det som görs. Nu vill vi berätta om en bok av Nils-Erik Landell. Den ger oss verkligen en allsidig upplysning.

Om **blyet** som släpps ut från våra 2 miljoner bilar.

Om den **försurning** av luften genom svavelföreningar som påvisats av Svante Odén, hur den bidrar till fiskdöden och skadar äldre husportaler bland annat.

Om **tunga metaller** — krom, mangan, kadmium, nickel och främst kvicksilver — som släppts ut av olika industrier och ej försvinner. Kviksilver mest eftersom det använts av en storindustri — i pappersmassfabrikerna. Pi har dessutom sen 1920-talet betat utsäde med kvicksilverpreparat.

Om **biociderna**, främst DDT som från i år är förbjudet i Sverige (vissa dispensmöjligheter).

Om **vattenföroreningar** — ett långt utmärkt kapitel. Här berörs även den viktiga Liljendahlska metoden för behandling av avloppsvatten ("Vi Män-skor, nr 1, 1969").

Landell skriver: "Skulle man rena allt kommunalt avloppsvatten i Sverige på kemisk väg — och det är målet — skulle investeringskostnaderna bli av storleken 250 miljoner kronor och årskostnaden ca 120 miljoner . . ." Den kemiska reningen avlägsnar fosfater och tunga metaller samt även bakterier och inälvsmaskäggl. I väntan på att detta program blir genomfört måste vi åtminstone skona våra vattendrag genom att tvätta rätt: handtvätt med välflingor eller såpa, maskinvätt med något medel med högst 10 procent fotfathalt.

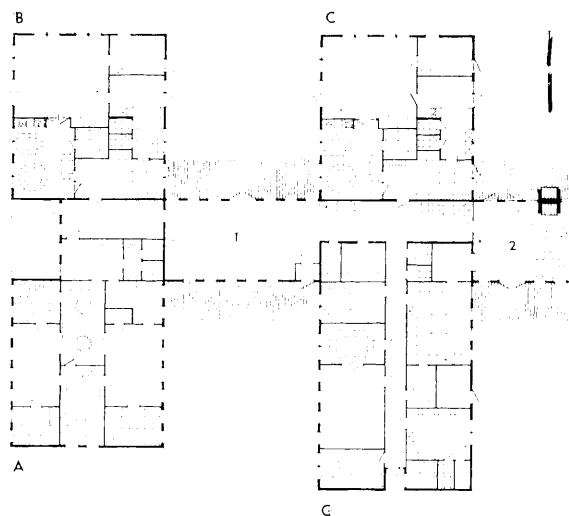
Om **buller** samt om **engångsförpackningar, skräp** och **olja** handlar särskilda kapitel.

Totalintrycket blir att det går att lösa våra miljöproblem i stor utsträckning om man bara kan övervinna de ekonomiska intressen som ännu ofta får bestämma. Det finns andrt medel än bly för att hindra knackning i bilar. Man kan ordna avsvavlingsanläggningar för olja. Man kan — och måste — efterhand gräva upp våra 400.000 underjordiska oljetankar som nu börjat läcka. Och man kan använda naturliga bekämpningsmedel mot insektsangrepp. Det skrev redan Rachel Carson om. Den forskningen måste uppmuntras. **A. A.**

Välfärd till döds? Av Nils-Erik Landell. Aldus/Bonniers, Stockholm 1969. 220 sid. Ill. Pris 13: 50.

ALLGÅRDEN — "allis" —

- Bostadsområdet behöver en *centralpunkt* för barn och vuxna.
- *Barnstugan* bör tillsammans med *kvartersgården* bli denna centralpunkt.
- Här skall *förskolebarnen* kunna vistas den tid föräldrarna förvärvsarbetar.
- Här skall *skolbarnen* ha en tillflykt när de inte är i skolan.
- Här skall *pensionärer och andra vuxna* kunna få en träffpunkt både på dagen och på kvällen.
- Här skall man kunna ordna med *barnpassning* av hemma- varande mödrars barn.
- Här skall man kunna få möjlighet till inomhusvistelse för *parlekens* barn.
- Barnstugan är öppen hela dagen från kl. 6.30 till kl. 19.00.
- Kvartersgården skall också vara öppen hela dagen och även på kvällarna till kl. 22.00.
Kvartersgårdens serveringskök-kiosk skall i samarbete med barnstugans kök kunna servera barnstugans middagsmål även till hemmavarande mödrar och barn samt en och annan pensionär.
- Genom att samplanera barnstugan med kvartersgården kan man göra vissa planekonomiska vinster. Om man till exempel breddar förbindelseleden mellan barnstugans olika avdelningar kan man få gemensamma utrymmen som kan användas av både barnstuga och kvartersgård.
- På liknande sätt kan man slå ihop barnstugans gemensamma lekplats med bostadsområdets stora lek område och därigenom få möjligheter till ekonomisk markplanering och sambruk av större, dyrbara lekanordningar m. m. Det är dock viktigt att den gemensamma lekplatsen blir inhägnad med häckar eller enkla, låga staket då barnstugans personal är juridiskt ansvarig för barnen som vistas i barnstugan och på dess lekplats.
- De gemensamhetslokaler som behövs i varje bostadshus borde förläggas till allgården och ingå i kvartersgårdens lokaler.
- Planritningen visar en allgård för ett bostadsområde med cirka 800 invånare motsvarande cirka 240 lägenheter.
- Antalet platser i barnstugan är beräknat med utgångspunkt från att 50 procent av bostadsområdets mödrar med barn från 6 månader till och med 12 år har förvärvsarbete och att alla barn i åldern 4, 5 och 6 år skall få möjlighet till grupsamvaro i daghem eller lekskola. Det vill säga att hälften av dessa barn behöver vistas 5 timmar eller mer i barnstugans daghem och hälften av dem 3 timmar i barnstugans lekskola. Barn från 12 år till och med 14 år kan vistas i kvartersgården under skoledig tid.

Ovan: Plan av allgården. Skala 1: 500.

- A. daghem 6 mån. t. o. m. 1 år.
- B. daghem 2 år t. o. m. 3 år.
- C. daghem 4 år t. o. m. 6 år.
- D. lekskola 4 år t. o. m. 6 år.
- F. fritidshem 7 år t. o. m. 12 år.
- G. ekonomiavdelning.
- H. kvartersgård.
- 1. gemensamt lektrum för barnen i daghem.

GULLAN GREGORINSSON 1970

centralpunkten i bostadsområdet — — barnstugan och kvartersgården

2. allrum för avkoppling och samvaro.
3. allrum för aktiv lek för barn och vuxna.
4. bordtennisrum.
5. verkstadsrum.
6. samlingsrum med TV.

Ritningen till allgården utformad av arkitekter SAR Hillevi Svedberg och Tore Virke.

Nedan: Interiörperspektiv av de båda allrummen.
Teckning av Gullan Gregoriusson.

- För detta bostadsområde behövs det då sammanlagt 80 platser fördelade på
  - 10 platser i daghem för barn från 6 månader till och med 24 månader.
  - 10 platser i daghem för barn från 2 år till och med 3 år.
  - 15 platser i daghem för barn från 4 år till och med 6 år.
  - 30 platser i fritidshem för barn från 7 år till och med 12 år.
  - 15 platser i lekskola för barn från 4 år till och med 6 år.
 I barnstugans lekskoleavdelning kunde man ha lekskola på eftermiddagen och på förmiddagen ta emot en 5-timmarsgrupp handikappade barn som då också skulle få möjlighet att träffa de andra barnen i deras avdelningar eller i de gemensamma lokalerna.
- Allgården skall naturligtvis ligga intill låg- och mellansta-dieskolan. Man behöver ha ett nära samarbete mellan såväl barnstugan och skolan som mellan kvartersgården och skolan.
- Allgårdens gemensamma utrymmen omfattar *allrum* (cirka 100 m²) för aktivt arbete, för avkoppling kring en öppen spis och servering, för större sammankomster, för teatergrupper m. m. *bordtennisrum* (cirka 50 m²) som också kan användas för andra ändamål *samlingsrum* som även kan vara TV-rum *studierum* för enskilda studier och studiecirklar. Fritidshemmets stora *verkstad* bör kunna användas av kvartersgården på kvällarna. Barnstugans äldre barn bör ha tillgång till de gemensamma lokalerna — allrum och bordtennisrum — på dagarna liksom till kvartersgårdens TV-rum.
- Allgården skulle ge möjlighet till ett givande samarbete mellan alla de boende inom bostadsområdet — både barn och vuxna.
- Barnstugan skulle vara grundstenen i allgården.
- Till barnstugan i allgården skulle man också som ett komplement knyta ett 10-tal *familjedaghem* (som externa daghemsavdelningar). Härigenom skulle dagbarnvårdarna (dagmammorna) bli en del av barnstugans personal och vid sjukdomsfall i familjedaghemmet skulle barnen kunna få komma till barnstugan. Genom att barnstugans föreståndare hade hand om såväl barnstugans som familjedaghemmens personal skulle man få ett för alla parter berikande samarbete. Familjedaghemmens barn kunde också leka på den stora gemensamma lekplatsen och träffa barnstugans barn där.
- Ett antal *barnvårdarinnor* skulle också höra till barnstugans personal så att såväl barnstugans som familjedaghemmens barn kunde lära känna de vuxna som tar hand om dem hemma när de är sjuka.

Hillevi Svedberg

Författarcentrum - Filmcentrum - Teatercentrum - Konstnärscentrum - Miljöcentrum

”Kanalerna ut mot allmänheten utgörs av exklusiva kulturtidskrifter och dagstidningarnas kultursidor som endast läses av ett fåtal . . . det är uppenbart att den nu tillgängliga distributionen är djupt otillfredsställande . . . författarna har gjort alltför litet för att själva bryta den isolering de lever i. Den olust som självklart alla författare måste känna inför denna situation . . . måste förr eller senare resultera i ett radikalt nytänkande vad beträffar författarens roll i samhället och hans möjlighet att nå ut till en bred publik.”

Så stod det i det upprop som i maj 1967 skickades ut till medlemmarna i Sveriges författarorganisationer.

Uppropet resulterade rätt snart i startandet av *Författarcentrum*. FC fick stort gensvar och blev snabbt en framgång.

Efterföljarna kom snart: *Filmcentrum 1968*, *Teatercentrum*, *Konstnärscentrum* och *Miljöcentrum 1969*. Känslan av isolering var inte ensidig. Det fanns en stor och intresserad publik bortom kulturtidskrifterna och kultursidorna.

Grundidén för alla centra är densamma som en gång formulerades för *Författarcentrum*: dels en arbetsförmedlande verksamhet, dels en utåtriktad verksamhet.

I den arbetsförmedlande verksamheten sköter centrum kontakten beställare—konstnär. Någon förmedlingsavgift tar man inte men däremot är det en viktig princip att konstnären får en rimlig ersättning för sitt arbete — *Författarcentrum*s minimihonorar är t. ex. 200 kr.

Kulturarbetare skall inte utnyttjas gratis eller nästan gratis utan ha rätt till rimlig ersättning för sitt arbete — precis som alla andra.

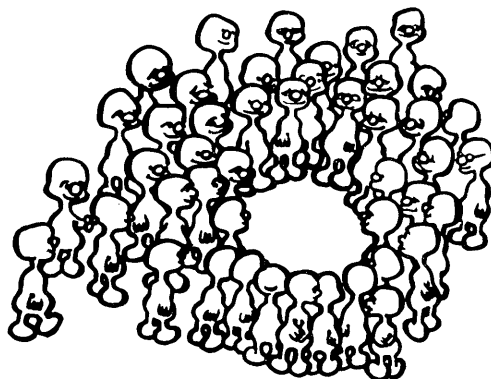
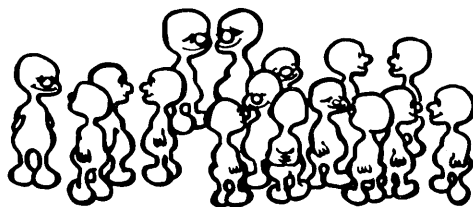
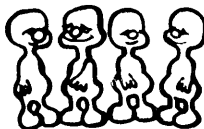
Den *utåtriktade* verksamheten är sådant som centrum själv tar initiativ till: kulturveckor, utställningar, debatter, filmprogram etc.

Det här är ungefär grundprinciperna men varje centrum har sedan naturligtvis en egen form, anpassad efter det medium respektive konstnärsgrupp arbetar med: ord, bild, dramatik. Men målet är detsamma: att bryta konstnärernas isolering, starta en dialog med publiken, finna nya distributionsformer, nå nya grupper i samhället, söka upp eftersatta grupper (i fängelser, ålderdomshem, mentalsjukhus etc.).

Centrumidén har inte bara förändrat distributionsformerna. De förändrade distributionsformerna har i sin tur förändrat innehållet. Det material som går via de olika centra är framför allt informations- och

FÖRÄNDRING

debattmaterial. Debattafsnar i stället för författaruppläsningar, informativa kortfilmer i stället för kvalitetslångfilmer, provocerande gatuteater i stället för klassiska dramer, idéutställningar i stället för konstutställningar.

Centrumidén har decentraliserat kulturen, fört ut finkulturen i periferin och vardagskulturen in i centrum.

Louise Rydén

Författarcentrum

Drottninggatan 15, 111 51 Stockholm

Tel. 08/20 40 96, 20 26 40.

Öppet månd.—fred. 10—16. Sekr. Gun Qvarzell.

Beställningar görs ett par veckor i förväg, mer omfattande beställningar en månad i förväg, helst skriftligt.

Minimihonorar 200: — + resor och traktement.

Filmcentrum

Kungsholmstorg 2, 112 21 Stockholm

Tel. 08/50 51 61.

Öppet månd.—fred. 10—13. Sekr. Margareta Wibom.

Beställ katalog — där finns de (både svenska och utländska) filmer som FilmC förmedlar.

Teatercentrum

Gamla Brogatan 13, 111 20 Stockholm

Tel. 08/10 06 70.

Öppet månd.—fred. 11—15. Sekr. Birgitta Sundberg.

Beställ TC:s katalog — där finns uppgifter om vilka föreställningar TC förmedlar och vad de kostar. Generellt kan man räkna med 100—150 kr + resor och traktement.

Konstnärscentrum

Hornsgatan 82 B, Box 17050, 104 62 Stockholm

Tel. 08/84 22 80.

Öppet månd.—fred. 10—12, 13—16. Sekr. Eva Paulsson.

KC är rätt nytt och har ännu inte kommit igång. Man arbetar f. n. med att få fram en så fullständig dokumentation över bildkonstnärer (inkl. konstfackare m. fl.) som möjligt för att sedan främst fungera som arbetsförmedling.

Miljöcentrum

Svenska Slöjdföreningen, Nybrogatan 7,

103 82 Stockholm

Tel. 08/63 50 20 eller 50 42 33 (Gunilla Lundahl).

MC befinner sig än så länge mest på idéplanet. Enligt programförklaringen vill man ägna sig åt information (genom filmer, utställningar, debatter etc.), kontakt och samarbete (med forskning, stadsplanerare etc.), aktivering (i t. ex. bostadsområden), arkivering samt dokumentation i miljöfrågor.

Författar- och konstnärscentrum i Malmö (SKYS)

Stortorget 4, 211 34 Malmö

Tel. 040/12 99 04 (tel.-nr kommer att ändras i vår).

Exp.-tid månd.—fred. 13—15. Sekr. Rolf Werngren.

SKYS centrum är gemensamt för alla konstnärer i Sydsverige. Denna typ av lokala centra blir troligen den form centrumbildningarna ute i landet kommer att få, eftersom underlaget för specialcentra där är för litet.

Livlig aktivitet inom USA:s färgade kvinnovärld

— *Framtidens mänsklighet ligger i mödrarnas händer.*

Så inledde *Juanita Abernathy*, maka till den nuvarande presidenten i den amerikanska medborgarrättsrörelsen pastor *Ralph Abernathy*, sitt anförande i Göteborg den 29 januari, då hon talade inför medlemmar av stadens sociala, politiska och religiösa kvinnoorganisationer.

Hon talade lugnt och sakligt, utan många ord, som en människa präglad av en stor och fordrande arbetsuppgifts erfarenheter. Hennes uppträdande har värdighet och charm.

Männen utövar ledarskapet inom medborgarrättsrörelsen, *Southern Christian Leadership Conference*, men medlemmarna utgöres till omkring 80 procent av kvinnor, och de är mycket aktiva. Vi har mera tid än männen. Vi demonstrerar, vi bojkottar, vi arbetar *mycket* för ökat kvinnligt inflytande. *Mrs Shirley Chislom* är den enda färgade kvinnan i kongressen och vi hoppas mycket av hennes ärliga patos och kraftfulla personlighet. Men *en* kvinna är naturligtvis inte nog.

— Våra insatser ligger mest på det sociala livets område. Vi har större känslighet än männen och förstår därför bättre människornas behov. De färgade kvinnorna har varit mycket aktiva för de fattiga i USA. Så till exempel genomfördes en strejkaktion med 500—600 deltagare — vita och svarta — i *Ches-terton* i *Sydcarolina* framgångsrikt med en kvinna som ledare. Orsaken till de färgade kvinnornas aktivitet kan vara att de under slavtiden, som varade i över 300 år, måste vara sina familjers beskyddare och försvarare. Då kvinnan ofta var sin husbondes älskarinna var hon inte helt utan inflytande. Den vita kvinnan var inte helt fri, hon var en slav på piedestal och kunde inte kontrollera sin man. Den färgade mannen var upptagen av sitt slavarbete och kunde därför inte betyda så mycket för de sina. Han betraktades för övrigt inte av de vita som en verklig man, han var en "boy". Och så har det delvis varit ända in i våra dagar.

— De färgade kvinnorna är mycket aktiva inom fredsrörelsen och samarbetar där med Internationella kvinnoförbundet för Fred och Frihet och med "Women Strike for Peace". Tillsammans med ungdomen arbetar vi nu på att få slut på Vietnamkriget. Men även om *Nixon* säger sig arbeta för detta mål, kan vi inte vänta oss mycket av honom. Han motarbetar oss också genom att vilja uppskjuta den desegregation som i lag bestämdes 1964 — och då hade vi ändå väntat på den lagen i femton år. Nu kan vi endast

Foto: Jan Collsiöö, Pressens Bild

hoppas på att om fyra år få en ny administration. Ungdomen är otålig, den vill tillgripa vapen för sin medborgarrätt. Men vi vill alltid hålla oss till ickevåldsmetoder och vi hoppas att ni vill stödja oss i detta.

Fråga: *Vilken roll har den vita kyrkan i medborgarrättsrörelsen?*

— En mycket liten, tyvärr. Detta gäller framför allt den protestantiska kyrkan, vars präster riskerar att mista sitt levebröd om de engagerar sig i vår sak. Inom vissa områden har den katolska kyrkan varit aktiv, särskilt "systrarna", detta dock under motstånd, även där, från det högre prästerskapets sida. Men vi har stöd av Kyrkornas Världsråd. Numera stänger inte heller de vita sina kyrkor för de färgade, men på det hela taget har det förblivit en svart och en vit kyrka och skillnaden mellan dem är oerhört stor.

Signild Hellhagen

Paris i januari 1970

På en affisch i metron i Paris studsar en rödklädd flicka högt i luften och ropar: "Vilken kraft i socker!" På många ställen är det sista ordet överstruket och någon har skrivit dit med filtpenna: "i revolutionen". Det är skrivet i hast, ty det är dryga böter och fängelsestraff för alla slags inskriptioner på vägar och murar nu.

Det förefaller inte särskilt korrekt. Livet flyter som vanligt i Paris, vid jul och nyår är affärerna välfyllda, bilarna fler än någonsin, parkerade t. o. m. på trottoarhörnen. De jättelika, nykonstruerade underjordiska parkeringarna står tomma och man riskerar föga på de fantasifullda parkeringarna: 10 francs. Ett förslag om att införa parkeringsautomater har just röstats ned.

Vandrar man i Quartier Latin är gatstenarna täckta med asfalt, och många träd längs Boul Mich nedbrända. Upp till två meters höjd är alla fasader som i maj 1968 ritades fulla med citat från Marx och Marcuse, nu övermålade. Men två inskriptioner ser man här och var: Action Française och Jeune Europe — två högerorganisationer.

En veckas turistbesök i Paris ger knappast möjlighet att ta reda på vad som sker under ytan. Det blir ett ytligt avlyssnande av stämningar, några samtal. Å ena sidan en ganska bitter och sammanbiten attityd av: "det var vi som fick betala räkningen" för "det här lilla skämtet". Men resonemanget i högborgerliga, konservativa kretsar håller inte riktigt ihop. Studenterna och majrevolten har störtat Frankrike i en ekonomisk misär som landet endast långsamt håller på att återhämta sig ifrån, säger man. Samtidigt förklaras det att revolten leddes av en obetydlig grupp "vänsterfascister" utan förankring hos arbetarna.

Litet annorlunda låter det när man talar med unga studenter från andra sidan — symboliskt nog Rive Gauche och Quartier Latin. Tönen är sansad, resignerad eller trots allt optimistisk. Lugnet på ytan ges olika tolkningar. Det beror inte bara på polistrycket utan också på en lättförklarlig trötthet hos de många som varit aktiva. De flesta har återvänt till studierna och studieformerna har inte förändrats nämnvärt. Endast ett universitet, det i Vincennes, prövar nya arbetsmetoder. Men det finns en tendens att sätta studenterna från Vincennes på undantag och försvåra deras utslussning i arbetslivet. Man försöker också, vis av skadan, att decentralisera undervisningen och placera ut fakulteterna på skilda håll i och

utanför Paris. Det betyder en motsvarande försvagning av alla motståndsrörelser. Rekruteringen från olika socialgrupper fortsätter att vara lika skev som tidigare. De som fortfarande är politiskt aktiva utsetts för mer eller mindre uttalad förföljelse.

Det finns alltså fog för resignation. En revolt som lovade frihet och förnyelse har frusits ned till handlingsförlamning. de Gaulle har gått, men Pompidou för hans arv vidare. I parkerna och skogarna omkring Paris drabbar höger- och vänsterextremistiska grupper samman i ibland blodiga slagsmål. Olivier visar en skylt till ett judo-institut på Rue Descartes: här tränar vänstergruppen judo inför veckoslutets bataljer. Till bilden hör också vänsterns inre splittring. Som på många håll har den sönderfallit i ett otal fraktioner som bekämpar varandra med Marx och Mao som tillhyggen.

Om helhetsintrycket ändå inte blir odelat dystert beror det inte bara på Oliviers ungdom och lugna ton när han berättar om vad som hänt honom själv sedan majrevolten. Det är också en inre övertygelse som bär hans ord. Han var, säger han, säkert typisk för tiotusentals franska ungdomar från borgerliga hem. Konventionellt uppfostrad, aldrig lärd att ifrågasätta sin uppfostrans mål och meningsfyllighet. Hans utbildning skulle ha fört honom in på den diplomatiska banan och han hade helt accepterat det vanvettigt hårda franska utslagningsystemet — åtta uttagna av 200. Majrevolten — som han ändå bara bevittnade passivt, som åskådare — väckte honom. Solidaritet, demokrati, jämlikhet var gamla ord som fick en ny realitet. I stället för att gå på föreläsningar lyssnade han till de ändlösa politiska diskussionerna, fick sluta skolan och läser nu på Sorbonne för att eventuellt bli lärare. Fast helst vill han skriva. Hemma sitter han ofta tyst, hellre än han hävdar inoportuna åsikter. Men de har blivit ett med honom. Aldrig mer kommer han att låta sig drivas in i betyghetsen. Han tänker inte göra värnplikt, inte gifta sig heller f. ö. — till familjens förfaran. För honom gäller helt andra värderingar än de storfranska, gaullistiska. Han låter mycket lugn när han säger det: "Majrevolten väckte mig och förändrade mitt liv." — Dagens rapporter i press och TV talar mycket om nya oroligheter, i Nanterres, vid Micheletläroverket. De har kvästs. Men man har svårt att tro att revolten slutgiltigt skulle ha krossats.

Katja Waldén

WARSAWA 1929—1945

”Vi Mänskor” återger här Hjördis Levins översättning av den engelska texten till en artikel som tidningen *Stolica* publicerade i samband med 25-årsminnet av Warszawas befrielse den 17 januari 1945

Warszawas förstöring

Warszawa, en av de största städerna i centraleuropa hade före andra världskriget en befolkning på 1.300.000 och mer än 25.500 byggnader med ett kubikinnehåll på över 100 miljoner kubikmeter. Under andra världskriget raserade tyskarna denna stora metropol så gott som till grunden.

Förstöringen av Polens huvudstad genomfördes i olika etapper. I september 1939, under den tyska belägringen förstördes 10 procent genom stridsoperationer, men också genom helt omotiverade terrorattacker. Vid detta tillfälle förstördes eller skadades nästan alla arkitekturskatter, kulturmonument och historiska byggnader inklusive det kungliga slottet.

Under ockupationen förhindrade tyskarna effektivt stadens rekonstruktion. En officiell kommuniké utfärdad av Rudolf Hess den 20 november 1939 deklarerade att ”Führern har godkänt riksdirektör Franks beslut att inte återuppbygga Warszawa”. Ockupationsmakten började sedan den systematiska och långvariga plundringen av huvudstaden och nedbrytningen av dess materiella bestånd. De tog sig för att spränga alla monument och demolera byggnader av historiskt värde, även ruinerna av slottet som redan var skadat genom bombing.

Nästa steg togs 1943. Efter att upproret i ghetton slagits ner förstördes detta bit för bit, gata efter gata och hus efter hus ända tills endast ett öde landskap av stenskärvor fanns kvar, snart överväxt med ogräs. Under denna etapp gick omkring 15 procent av byggnaderna åt.

Ytterligare ett steg togs under Warszawaupproret. När tyskarna hade lagt beslag på ett område, satte de systematiskt eld på dess hus eller sprängde dem. Under den etappen blev förlusterna särskilt kända, omkring 25 procent av förkrigsbyggnaderna. Vid tiden för Warszawaupprorets hävande existerade inte mer än 50 procent av huvudstaden.

Det sista stadiet inleddes efter att upproret slagits ner och den överlevande befolkningen drivits ut. Tyska trupper sprängde de återstående byggnaderna en efter en och även ruinerna efter historiska byggnader, så att inte ett spår av dem skulle finnas kvar.

Mellan 3 oktober 1944 och 17 januari 1945 förstördes mer än 30 procent. Det var inte förrän vid Warszawas befrielse den 17 januari som dessa tyskarnas kriminella aktioner stoppades.

Allt som allt förstördes mer än 80 procent av Warszawas bostäder. Förlusten av byggnader med historiskt intresse eller arkitektoniskt värde, kyrkor och andra vördade platser samt industriella byggnader har beräknats till 90 procent.

Förlusterna enbart i byggnader beräknas till mer än en miljard dollars efter förkrigskursen. Till detta kommer enorma förluster i allmänna inrättningar, industriinstallationer, teknisk utrustning och ovärderliga konstverk samt slutligen mer än en miljon innevärnars privata ägodelar. Med undantag för Prag, en del av Warszawa som befriades redan september 1944, var det endast ett smalt bälte i stadens utkant, med till övervägande delen sämre byggnader, som undgick förstöring. Hela den centrala delen lämnades i ruiner. En del områden var raserade helt till grunden. Vad som hade varit hjärtat av över en miljon människors huvudstad hade förvandlats till en jättehög av stenskärvor mätande 20 miljoner kubikmeter.

Wolamassakern

Om Warszawa gick ett tragiskt öde till mötes, så led Wola, en av dess västra förstäder ett martyrskap om möjligt ännu plågsammare.

I början av Warszawaupproret gick de tyska styrkorna under kommando av general Heinz Reinefarth till attack i avsikt att storma Warszawa. Från 5 till 7 augusti 1944, efter att Wola kapitulerat, massakrerades befolkningen systematiskt.

Tyskarna drog från den ena stadsdelen till den andra, från det ena bostadskvarteret till det andra, in i varje hus och dödade alla de upptäckte. När denna första terrorvåg hade passerat fördes alla överlevande under eskort till något man kallade samlingspunkter. Det visade sig att dessa samlingspunkter inte var något annat än massavrättningsplatser. Människorna föstes ihop i flockar och sköts ihjäl av de väntande mördarskvadronerna.

På några platser som t. ex. i Pfeiferfabriken eller på de tomma torgen vid Górczewskagatan eller i Sowinskiparken kunde offren, mest kvinnor, äldre män och barn räknas i tusental. I Wolaområdet fanns dussinvis av sådana avrättningsplatser. Ett av de bästa exemplen på mördandets omfattning är, att general Reinefarth redan första dagens eftermiddag klagade till sin överordnade general Vormann att ammunitionen tagit slut. Inom rymden av dessa tre dagar dödade tyskarna 50—58.000 av civilbefolkningen i Wola. Offrens kroppar brändes och askan spreds ut. Ändå uppgick människoskan som fördes bort från avrättningsplatserna efter kriget till åtskilliga ton.

Mannen som ledde denna hemska massaker, general Reinefarth, lever numera i välstånd i Västtyskland. Utredningen mot honom stoppades av Västtysklands högsta domstol.

Den söndersprängda Sigismundkolonnen med den gamla stadens ruiner i bakgrunden. Foto: P. A. Interpress.

Den återuppförda Sigismundkolonnen med den återuppsbyggda gamla staden i bakgrunden. Foto: P. A. Interpress.

Mordet på Warszawas befolkning

De människoförluster som Warszawa led under andra världskriget är utan motstycke i historien. Före kriget hade staden en befolkning på nästan 1.300.000 innevånare. Av dessa mördades mellan 800.000 och 850.000 under perioden 1939 till 1945. Enbart Warszawa förlorade mera folk än Storbritannien, Belgien, Holland och Luxemburg tillsammans. Dessa fyra länders förluster under andra världskriget beräknas till 630.000. Det är värt att uppmärksamma att Förenta Staternas förluster i krig från 1775 till 1945 beräknas till 600.000, alltså tre fjärdedelar av Warszawas förluster under andra världskriget.

Massakern på Warszawas befolkning pågick oavbrutet under hela kriget. Det första stadiet i förintelseprocessen inleddes i september 1939 när tyskarna genom terrorbombning och artillerield gjorde slut på stora massor av civilbefolkningen. Efter kapitulationen och under hela den tyska ockupationen intensifierade fienden utplåningen av det polska folket och fann ständigt nya sätt att gå tillväga. Arrestering av civila utökades till vidare och vidare områden. Till att börja med utvaldes de som skulle arresteras. Särskilt grymma var tyskarna i sitt beteende mot intellektuella. Men vartefter tiden led förvandlades arresteringarna till rena människojakten. Tyskarna brukade inringa hela gator. Sedan infångades alla som befann sig på gatorna i nätet och sändes till fängelse eller koncentrationsläger. Vid andra tillfällen anlände tyskarna till ett område under natten och placerade en ring av soldater runt ett helt kvarter i staden. Sedan gick de från hus till hus, drog ut människorna och förde bort dem. Det mest illaberyktade fängelset var Pawiafängelset. Många blev mördade under fängelsevistelsen. De som sän-

des till koncentrationsläger fick en liten frist även om chansen att komma levande därifrån var lika med noll. Resten dödades vid de massexécutioner som regelbundet förekom från hösten 1939, både inom stadens gränser och i de närbelägna skogarna.

En av de otäckaste formerna av terror som tyskarna använde började förekomma i oktober 1943, nämligen massavrättningar på gatorna. Fotgängare fångades in slumpmässigt och sköts inför ögonen på de förbipasserande. Aven avrättningar genom hängning verkställdes på gator och torg.

Dessa massutrotningsskampanjer som antog större och större proportioner pågick utan uppehåll under hela ockupationen, men vid två tillfällen var de hemskare än någonsin. Åren 1942 och 1943 genomfördes likvideringen av Warszawahettot och alla dess invånare mördades antingen omedelbart eller i koncentrationslägret Treblinkas gaskamrar. Under Warszawaupproret 1944 mördades omkring 200.000 av civilbefolkningen, till större delen i massavrättningar.

Mellan 800.000 och 850.000 av Warszawas innevånare föll offer för de nazistiska terrorkampanjerna, i Gestapos tortyrkammare, i fängelser och koncentrationsläger, i massavrättningar, under ghettoförstörelsen eller under Warszawaupproret. Dessutom blev de som hade lyckats undgå förodelsen med livet brutalt utdrivna ur staden.

Liksom morderna på hundratusentals innevånare har utdrivningen av de överlevande inget motstycke i historien. De inte bara jagades från sina hem utan de blev också berövade allt de ägde. Några sändes till koncentrationsläger. De yngsta och starkaste deporterades till slavarbete i Tyska riket. Endast de som var helt oförmögna till arbete släpptes ur transitolägren och försattes på fri fot, men helt utan utkomstmöjligheter.

WARSAWA 25 år efteråt

När jag satte mig på tåget vid Stockholms central med destination Warszawa, var det inte fritt för, att det pirrade litet i maggropen. Jag visste inte alls vad som väntade mig, visste inte om allt skulle klaffa. Vad jag hade att lita mig till var det telegram som jag höll i min hand, lydande: Ticket is in headpost Stettin. Jag skulle alltså på postkontoret i Stettin poste restante avhämta ett kuvert innehållande flygbiljett till Warszawa. Man kan nämligen inte köpa flygbiljetter längre än en vecka i förväg, och eftersom postgången tar ungefär så lång tid vågade mina vänner i Polen inte riskera, att biljetten inte skulle komma fram i tid. Men litande till min tur som ofta följt mig och till stabiliteten hos den person som avsånt telegrammet fördjupade jag mig i min reselektyr och lät allt bero.

Ombord på m/s Gruf fick jag ett bord i restaurangen där jag tillbringade några timmar dels läsande, dels betraktande lätt berusade svenskar som skulle över till Polen för att roa sig över midsommarhelgen. De flesta svenska polenresenärer kommer inte längre än till Swinoujscie eller Stettin. Där lever de ljuva livet med vodka och nöjesliv, förglömande alla bekymmer och avläggande all sin svenska blyghet för några dagar, för att sedan vända hem med huvudvärk och ofta med tom plånbok. Även om de köper pengar på svarta börsen i Stettin för en kurs skyhögt över den officiella, så händer det lika ofta att de blir bestulna på både pengar och värdesaker. Så hut går hem.

Vid tullgenomgången i Swinoujscie kom jag i samtal med tre unga pojkar från Borås som var ute just i de ärenden jag nyss nämnt. De upptog mig genast i sin krets och jag blev erbjuden att dela taxi med dem till Stettin dit de också skulle. Mina tre vänner som verkade mycket polenvana, de hade visst varit där ett par gånger förut och visste det mesta om vodka och hur man gör upp om priset för en taxitur, förhandlade en stund med en chaufför som lovade köra oss till Stettin för ungefär tio svenska kronor per man. För mig var det jätteskönt att slippa leta reda på tåg eller buss så jag fann mig i den något vådliga bilturen. För inte var den helt säker. Chauffören var en baddare att köra. Och inte var den bekväm. Bilen var inte av sista årsmodell. Men de tre unga underhöll mig och jag kunde inte annat än skratta åt deras förtjusning över att vara ute och "slå runt" som de kallade det. Och fram kom vi, till ett regnigt och föga gästvänligt Stettin. Svart och sotigt var det och det dåliga vädret gjorde ju inte saken bättre. Inga hotellrum fanns att uppbringa, så man kunde vila ut några timmar före re-

san till Warszawa. Så gällde det ju att finna postkontoret där min flygbiljett skulle finnas. Eftersom jag inte visste hur dags planet skulle gå, så var det nödvändigt att få tag på den så fort som möjligt. Efter diverse taxiturer hit och dit, de polska taxi-chaufförerna låtsas ibland kunna mera engelska än vad som är med verkligheten överensstämmande, kunde jag andas ut. Jag hade biljetten i min hand. Men planet gick inte förrän 19.30, så jag hade åtskilliga timmar att tillbringa i det våta Stettin. Men de unga svek mig inte. De hjälpte mig outröttligt att jaga hotellrum och när det till sist lyckades oss att finna ett, skildes jag från dem med något av vemod. Vi hade hunnit bli goda vänner och jag fick några avskedsord som värmdde mig: — Du var den trevligaste vi haft med oss. — Vid Airport Warszawa väntade mig dr Kolatkowski, som inbjudit mig och så var den oron borta.

Följande morgon när jag vaknade var det strålande solsken och jag kunde från balkongen på åttonde våningen där jag bodde betrakta Warszawa som låg utbredd under mig och jag såg "pärlan i städernas rad", med kulturpalatset resa sig i all sin pompa i centrum. Jag stod där och mindes tillbaka hur jag som liten flicka sjungit sången om Warszawa som förstördes och om människorna som drevs från fädernejorden. Här stod jag nu snart tjugofem år efteråt och staden som förstördes ligger där vitglänsande och skön och något spår av förstörelsen märks inte längre.

Dr Kolatkowski blev mig en outröttlig guide, som hade föresatt sig att göra mina dagar så innehållsrika som möjligt.

Redan första dagen besökte vi kulturpalatset och besåg den gamla staden med det fantastiska återuppbyggnadsarbetet. Alla under kriget till grunden nedbombade hus har återställts i sitt förutvarande skick. Med kärleksfullt tålmod och ihärdig noggrannhet har man plockat ihop de raserade husen och med hjälp av byggnadsarbetare kunniga i den äldre byggnadstekniken har man lyckats få det precis som det en gång var.

Nästa dag besökte vi slottet Lazienki, också detta omsorgsfullt restaurerat och åter ett bevis på tålmod och outröttlighet.

Chopinkonserten som hålls varje söndag kl 12.00 i slottsparken var verkligen en minnesvärd upplevelse, något av högtid. Runt den stora Chopinstatyn är bänkar placerade där människor klädda i sina bästa kläder, barnen prydligt och väluppfostrat vid sina föräldrars sida, med andakt lyssnar till konserten. Parken är fylld med rosor och mycket välskött.

På kvällen var det operans tur och samma andaktsfulla och värdiga stämning rådde även där. Den vackra operasalongen i ljusgrått, rosa och vitt var fullsatt. Entrén i operahuset är prydd med speglar och de vackraste lampor i kristall.

Men inte bara kultur ingick i programmet. Något om fysisk fostran borde jag också veta. Dr Kolatkowski som är lärare i fysisk fostran tog mig med till Akademin, där han hade fått sin utbildning och även arbetar som judotränare, och där många av världens bästa idrottsmän fått sin utbildning. Det frapperade mig hur enkel miljön var i denna anläggning, som jag hört så mycket talas om. Den var av modell äldre som så ofta i Polen. Man ser inte mycket av moderna redskap och påkostade tekniska anordningar, men denna akademi är berömd och dess metoder studeras över hela världen.

Studenterna bor i ganska små rum. Tre i varje. När tre sängar, några stolar och ett bord tagit sin plats fanns inte mycket utrymme kvar för innevärdarna att svänga sig på. Men särskild läsesal finns, där studenterna föredrar att bedriva sina teoretiska studier. Den fysiska träningen och utbildningen försiggår i rymliga lokaler och i den skogsterräng som omger anläggningen.

Dr Kolatkowski är också anställd vid Hanka Sawicka-sanatoriet där han sysslar med fysisk rehabilitering. Även där fick jag ta en titt och en ganska så omfattande sådan, som sträckte sig bokstavligen från källare till vind.

Sanatoriets grundare professor Naumann anslog själv något av sin dyrbara tid för att ge mig information om sanatoriets metoder. Det är rättare uttryckt ett rekreationshem för tbc-sjuka, som har fått sitt namn efter en liten tbc-sjuk judisk flicka. Sanatoriet grundades inte bara för att återge patien-

Utsikt från kulturpalatset i Warszawa januari 1970. Foto: P. A. Interpress.

Warszawa januari 1945. Foto: P. A. Interpress.

terna fysisk hälsa utan också för att hjälpa dem återanpassa sig i samhället och återvinna sin psykiska balans. Fysisk träning och medicinsk efterbehandling är förenad med yrkesutbildning. Det finns möjlighet för patienterna att lära sig yrken som bokbindning, urmakeri, bokföring, sömnad etc. Både praktisk och teoretisk undervisning ges. Ofta är det nödvändigt för en f. d. tbc-sjuk att byta yrke och här är meningen att patienten skall hjälpas till att finna en passande sysselsättning.

Liksom vid fysiska akademin frapperades jag av enkelheten i utrustning, inredning etc. Men även vid Hanka Sawicka uppnås resultat som är så goda att metoderna studeras i andra länder. Utrustningen i dr Kolatkowskis behandlingsrum bestod av två madrasser på golvet och ett par tyngder för arm-

lyftningar. ”Jag måste göra allt med mina händer”, sade han. ”Hur mycket mer skulle inte kunna uträttas om jag hade mekaniska verktyg till hjälp? Vi vet vad som finns att tillgå på det här området, men vi har tyvärr ännu inte råd att skaffa det”. — I köket kokade man mat åt patienterna på en vedspis glödande av hetta. (Den elektriska var för tillfället trasig.) Några som helst mekaniska hjälpmedel kunde jag inte upptäcka där heller. Allt måste göras med handkraft. I laboratoriet kunde jag inte upptäcka en enda rostfri sak.

Till och med i avlöningssystemet fick jag insyn. Men inga hemliga löner. Överst på listan stod professors namn och vad han hade i lön och sedan undan för undan. Kanske kan det vara intressant att nämna, att professors lön är omkring 6.000 sloty i månaden medan en underläkares är omkring 2.600, en arbetares cirka 2.000. Jämförelsevis är inte skillnaderna så stora som i Sverige där en direktörs-lön ofta är tio gånger arbetarens.

Museer ingår ju också i vad man bör bese. Och det som gav mig mest var historiska museet i gamla staden, där man bland annat visade en film från Warszawas förstöring och återuppbyggnad. Då först fick jag en verklig uppfattning om vilken upplevelse det måste vara att återvända till en död stad där det verkligen inte finns sten på sten. Där varken mat eller dryck står att uppbringa. Då först fick jag i mitt innersta en aning om vad krig är och vilka frukter det bär.

Men med tålmod och gamla tegelstenar byggde man upp staden igen. När man sett denna film kan man också förstå varför det polska folket är så rädda om allt de har. De har måst lära sig att ta vara på allt. Många gånger under mina dagar i Polen kände jag mig skamsen, när jag tänkte på vilket slöseri som försiggår i konsumtions-, köp- och slänglandet Sverige, där snart inget aktas, och där vi matas med reklam, som till sist med sin utstuderade psykologiska påverkan tvingar oss alla att falla för satans list och delta i förbrukningshysterin.

Museerna får inte beträdas utan att man sätter på sig de filtofflor som obligatoriskt delas ut vid ingången. Det vittnar om en rörande kärlek till det som genom stora uppoffringar har återuppbyggts, till alla små bitar som åter fogats ihop till den helhet de en gång utgjorde. Rörande är också stoltheten över alla de konstskatter som finns. Guiderna, som visar besökarna runt, är mycket kunniga och de håller föreläsningar, som fastän man inte förstär märker man ändå hur vackert — hur välljudande skönt — det polska språket är. De kvinnliga guider

jag såg skred som drottningar från den ena salen till den andra. Det märktes på långt håll, att de upplevde detta som mitt, som vårt.

En dagsresa med flyg till den gamla staden Krakow, tidigare huvudstad, gav mig tillfälle att besöka renässansslottet Wavel. De underbart vackra italienska gobelängerna som pryder väggarna i slottets stora salar har sin egen historia. De deponerades under kriget i Kanada och det tog tjugo år innan de hängde på plats igen.

Flygtrafiken är mycket utvecklad i Polen och det är mycket billigare att flyga än att t. ex. köpa kläder. En flygresan mellan Warszawa och Krakow kostar 160 sloty medan en snygg yllejumper kostar 900 sloty.

Sist men inte minst måste jag nämna något om mitt besök på Elektoralna nr 13 där kvinnoorganisationen har sitt kontor. Jag blev mycket väl mottagen av Wanda Rudink. Madame Rudink ordnade ett möte med journalister från olika tidskrifter. En av dem, Zygmunt Oldakowski, inbjöd mig till sin redaktion. Även där öppnades alla dörrar. Tidningen Przyjaciotka (Vännen) har blivit något av en socialbyrå per korrespondens. Det hela började med att någon läsare skrev till tidningen och bad om råd i någon fråga. Frågan besvarades och publicerades. Detta blev början till en fråge- och svarsverksamhet som växt ut så att en hel stab är sysselsatt att läsa och besvara de brev som kommer. Där finns frågor av alla slag från juridiska och medicinska till kärleks- och religionsfrågor. Man har experter som besvarar rent fackmässiga spörsmål. En del av breven och svaren publiceras. Många läsare som fått råd som de kunnat följa har skrivit och tackat för hjälpen. Alla sådana svar arkiveras. Alla brev arkiveras förresten. Där finns särskilda mappar för alla frågor. Enbart kärleksfrågor omfattade åtskilliga mappar. Många gånger kommer det gåvor från läsarna. En tacksam läsare skickade en gång en fisk.

Jag kom till Warszawa med regn. När dr Kolatkowski och hans fästmö hjälpte mig och mitt bagage upp på tåget för hemresan så regnade det också. Polska folket tycker om att resa och bese sitt land. Stationen myllrade av människor och tåget var fullbesatt och fullbelagt. Om flygtrafiken är billig och mycket bra så finns det åtskilligt att önska när det gäller tågen. Och det finns mera att göra i Polen. Mycket har också uträttats sedan landet låg lamslaget efter kriget. Warszawa än snart en helt ny stad och en av de modernaste i Europa.

Hjördis Levin

Experimentgymnasiet i Göteborg

Att få läsa i teman, slippa splittra upp ämnena, slippa skrivningar, tentor och en dag kanske också betygen! Att få en skola vars elevsammansättning motsvarar den sammansättning som samhället i Sverige har! Det är de två stora frågorna när *Experimentgymnasiet i Göteborg*, Sveriges första skola med direktdemokrati, börjar sin andra termin sedan starten i höstas. På ett allmänt möte har vi beslutat oss för att försöka få elever från alla miljöer till vår skola så att vår elevkår har samma sammansättning som det samhälle vi lever i.

De allmänna mötena ligger till grund för Experimentgymnasiets arbetssätt. Allmänna mötet kan delegera ärenden till verkställande utskottet (VU) eller till diskussion i basgrupperna. Dessa som är sex till antalet väljer medlemmarna i VU, en från varje grupp. Varje VU-medlem sitter tre veckor, vilket kan synas vara en kort tid men en arbetsform som vi har ansett nödvändig för att undvika maktkoncentration.

Det här med teman har vi pratat om länge. Att få integrera, slippa splittra upp ämnena och koncentrera sig på en sak i sänder. Men det är svårt att integrera. Det krävs noggrann planläggning för att få med alla huvudmomenten i *Läroplanen för gymnasiet*. Vi är bara bundna till huvudmomenten och har alltså stor frihet att själva bestämma över våra studier. För närvarande koncentrationsläser de flesta. Utan att indela stoffet årskursvis ägnar de sig åt en fyra—fem ämnen i taget. Vi har öppna diskussioner och gruppen bestämmer med läraren när de skall sammanträffa nästa gång. Läxor om vi vill, skrivningar om vi ber om dem. Ingen närvarokontroll. Ingen som skäller om man kommer för sent. Eller inte kommer alls.

Många tyckte att det var svårt i början. Självständigheten kom så plötsligt efter så många års fångenskap. Vi hade alla, både elever och lärare, varit fångslade i studieångar som inte gick att rubba, inget utbyte av nya idéer, stress, konkurrens, gemenskap och solidaritet som aldrig fanns och inte kunde födas på grund av det låsta systemet. Detta system blev en black om foten i början. Lärarna hade svårt att inte falla in i sin gamla roll som föreläsare men ännu svårare var det för oss elever att finna oss i rollen som jämställda, att bidra aktivt till innehållsrika lektioner, att läsa utan att någon egentligen krävde det osv. Idag har väl de flesta kommit över de största svårigheterna, men det finns fortfarande en del som har svårt att forma sin nya frihet till något konstruktivt.

Relationerna elev—lärare var det experiment som lyckades snabbast. Förutom att vi är jämställda rent praktiskt har tonen blivit väldigt fin mellan oss. Läraren fungerar som vilken kompis som helst, han råkar bara vara mer kunnig inom ett speciellt ämnesområde. Detta trots att betygsfrågan inte är löst och faran att läraren skall tvingas bedöma eleven vid skolgångens slut, värdesätta ett kanske treårigt samarbete, resultat och utveckling med en på många sätt intetsägande siffra. Vi har en betygsgrupp som består av några på allmänt möte valda, vilken naturligtvis är öppen för alla liksom varje specialgrupp vi tillsätter. Härömdagen fick jag hem en stencil som skall ligga till grund för debatten, en debatt som måste sätta fart och komma fram till ett resultat eftersom det inte är många månader kvar tills treorna slutar. Några termins- eller läsårsbevg är det ingen som önskar men varje elev har naturligtvis rätt att få ett traditionellt avgångsbetyg oavsett om vi finner andra sätt att sammanfatta vår gymnasietid.

Solidaritet var ett ord som myntades förra terminen. Solidaritet med denna nya och i Sverige unika skola. De tre gymnasisterna som hösten 1968 skickade ut 30.000 flygblad till alla gymnasier och högskolor i Göteborg med uppmaning att anmäla sitt intresse för en skola med direktdemokrati hade fått impulsen från Norsk Försöksgymnas i Oslo. Fram till departementets beslut i somras arbetade många av de nu verksamma i skolan för dess tillblivelse genom möten, uppvaktningar hos berörda myndigheter, stenciler, upprop.

Experimentgymnasiet är alltså en skola som kom till genom elevers och lärares gemensamma arbete för att skapa en arbetsplats där man kunde fungera som mänska. Solidaritet och gemenskap är hörnstenar. Det hände ibland förra terminen att vi var så få på våra möten att vi inte var beslutsmässiga (för att fatta beslut måste vi vara sextio personer). Många struntade i gemenskapen och satt hemma och läste. De som ägnade sig åt skolans demokratiska utformning anklagade de som studerade för att stjäla lärartimmar och betyg.

Efter långa diskussioner kom vi underfund med att miljön inte var sådan att den precis lockade till studier eller arbete av annat slag i skolan. Förutom korridoren vid entrén som vi målat i festliga färger och med hundratals slagord och mönster ser skolan ut som alla andra skolor. För närvarande inreder vi cafeterian med helt nytt möblemang. Här och där har vi målat bord och stolar i jultomterött, knallblått och grönt. Att skapa miljö kräver tid och peng-

ar. För denna nya skolform krävs dock mer än klatschiga färger. Vår flexibla undervisning ropar efter stora utrymmen som kan avskärmade efter behag till små studieceller eller grupprum för samtal och grupparbete. Vi behöver mängder av AV-material: bandspelare, skrivmaskiner, TV, innehållsrikt och lättåtkomligt bibliotek, vilket är grundförutsättningen för de självständiga temastudier vi drömmer om. Det nya fina språklaboratoriet är bara en bit på väg.

Jag möter ofta gamla klasskamrater, lärare och bekanta överhuvudtaget som frågar lite skeptiskt: det där med direktdemokrati och självständiga studier fungerar det verkligen? Mitt svar blir alltid trots de svårigheter jag ovan räknat upp och andra som jag inte nämnt — ja. Mina studier har aldrig synt mig så innehållsrika och intressanta. Aldrig förr har

jag suttit till långt in på kvällen och läst. Aldrig förr har jag tyckt att det är *roligt* att gå till skolan på morgonen. Och jag vet att många, många på Experimentgymnasiet tycker som jag. Det är ingen bra skola, inte än på länge. Men den har alla förutsättningar att utvecklas till något finare och mera positivt än skolintresserade någonsin har sett i det här landet. Trots att vi alla kommer från ett auktoritärt och konkurrensskapande skolsystem — eller kanske just därför — ser jag positivt på Experimentgymnasiets framtid — en skola där vi får chans att skapa, utveckla och finna former för en gemenskap bortom den egna vinningens snäva krets.

Anita Goldman

(Hösten 1969 var elevantalet vid Experimentgymnasiet 180.)

Lagercrantz i Kiruna:

Renässans för mänskovärdet

Vad det till sist är fråga om vid malmfälten är mänskligt värde, det känns nästan högtidligt att detta gamla slitna ord, mänskovärde, åter kommer till heders och får ny tyngd. Det är faktiskt det sista, tunga ordet i den undersökning som Sven O Andersson nyligen publicerade om vilda strejker och vilken jag rekommenderar alla att läsa.

OLOF LAGERCRANTZ

VILDA STREJKER

En undersökning
inom Svenska
Metallindustri-
arbetareförbundet.
Bearbetad och
redigerad av

SVEN O. ANDERSSON

Tema originalutgåva

12:80 inkl moms

Rabén & Sjögren

SJUHÄRADSBYGDENS TRYCKERI AB

BOX 53 BORÅS TEL. 033/11 70 30

Offset • Boktryck • Rotation
Bokbinderi • Distribution

Postludium

Koftan kallade jag Grållan. Jag hade fått den av farmor, för jag behövde den så väl. Hon kunde inte veta att jag kallade den så, inte heller ana, för vi träffades inte många gånger. Jag tror inte, att hon sammanlagt har sagt tio ord till mig under sin levnad. Den stack och sved, koftan, och jag kände mig som en martyr i den. Vi läste om munkar och tagelskjortor i skolan, men berättelserna kunde inte gripa mig eller engagera mig så som berättelser av liknande slag annars alltid hade gjort. Vi läste också om lilla Skrållan i Topeliusdikten, flickan, som endast led på grund av ett skrynkligt förkläde. Vad var allt det där mot att bära Grållan på sig? Tagelskjortor påtog man sig ju frivilligt och lilla Skrållan kunde väl gå utan förkläde till skolan. Det gjorde jag. Men utan kofta — det var värre. Den vintern var ovanligt kall.

Farmor — sträva, obekanta, kärlekslösa kvinna — som jag då trodde. Du med ditt rika, varma hjärta under en hård, grå yta. I min flärdfulla tio-åriga själ hatade jag dig och dina hemstickade kärleksgåvor. Hur kunde du vara så hjälplöst fantasilös, att du kom med denna torftiga gåva till ett stadsbarn, du enfaldiga landskvinna? Varför följde du inte med din tid? Varför kunde du inte förstå eller åtminstone ana, vad det var jag innerst tränade efter. Inte var det efter hemstickade strumpor och yllekofter. Farmor — vad jag avskydde dig för dina varma, praktiska och fantasilösa gåvors skull. Sedan länge multnar du i jorden. Aldrig talade vi ett intimt eller vänligt ord med varandra. De få gånger vi träffades rörde det sig bara om det rent praktiska och lekamliga. Är du mätt? Du fryser väl inte? Vad skulle jag svara, jag som inget visste om mättnad eller hunger, bara anade dem inom mig. Men det var inte de lekamliga förnimmelserna. Jag skulle ha kunnat svara nu. Nej, jag blev aldrig mätt, trots dina ostkakor och varma, hembakade bullar. Jag

frös alltid, trots din sträva, gråa yllekofter. Farmor — jag fryser än. Men det är inte ditt fel och det har väl aldrig varit det heller. Det är inte dina varma plaggs fel. Farmor — jag fryser, men jag hoppas, att du har det varmt och gott i jorden. Du hade det så fruktansvärt strävsamt. Det har inte jag. Jag har massor av tid över för att begrunda mitt liv och dess brist på strävsamhet. Mitt liv glider så ofta ur mina händer. Jag har inte de konkreta tingen att hålla mig till, så som du hade. Farmor — det är två världar, din och min, inget besynnerligt i det, nej, för det finns två tusen världar, miljoner världar, alla är vi främmande stjärnor, som går om varandra, förbi varandra. Varför skulle just jag känna släktskap med min farmor? Men ibland när jag känner mig duglig, energisk, effektiv, då tänker jag: Det är av farmor. Det är bondkvinnan i mig ändå, trots allt. Tanken värmer mer än den sträva, hemstickade koftan förmådde. Urkvinnan, den jordnära, finns också inom mig. Var det inte det du stickade in i koftan åt mig? Farmor — du ville skapa något bestående. Det vill även jag. Du stickade in det i den vidriga, fula koftan, som kom mina kamrater att hänskratta av förakt. De hade granna, konfektionerade koftor. Inte heller jag vill veta av det konfektions-tillverkade, det likriktade. Nej, inget fabriksgjort. Men farmor — varför var du så sträv? Lika sträv som garnet du kardade. Varför hade du glömt att le när du överräckte dina gåvor? Jag fick för mig att det inte fanns så stort värde i en gåva, som överlämnades utan ord, utan ett leende. Farmor — om du visste vad ord betydde för mig den gången — och även nu... Varför kan jag inte lära mig, att ord kan vara tomma, innehållslösa? Varför betyder ordens värme mera för mig än värmen ur aldrig så många praktiska, tjocka hemstickade koftor? Ord är ofta till för att dölja tankarna. Tankarnas innehållslöshet.

Farmor — jag fick aldrig tillfälle att tacka för koftan. Jag är säker om, att jag inte hade kunnat. Då. Tack för koftan du stickade med dina egna sträva och trötta arbetshänder av eget kardat och spunnet garn, från egenhändigt klippta får. Farmor, du jordnära kvinna, du förbisedda och länge glömda — tack.

Birgit Leksén

KAOS

*Sagas vis- och vinrestaurang
i Gamla stan*

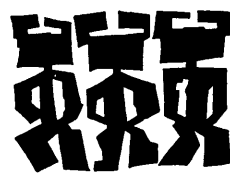
populär för sitt goda kök och för sin ljuvliga atmosfär med utsökta vissångare från världens alla hörn.

Öppet kl. 20.00—03.00.

Stängt tisdagar.

Festvåning i djupa källarvalv.

LILLKAOS, Stockholms minsta och mysigaste pubkondis, öppet 11.00—19.00.

Stora Nygatan 21. Tel. 20 58 86

Handsken & Vanten

Odengatan 104
upphör efter 50 år
Hela lagret
BORTSLUMPAS

Böcker om samhällsdebatt

Svenska statsråd brukar någon gång skriva memoarer men **Ulla Lindström** har också skrivit dagbok under regeringsåren, som hon nu citerar för att visa hur beslutsprocessen går till i regeringen och ministrarnas vedermödor när de ska ha pengar av Sköld eller Sträng. Ulla Lindström har som bekant stora ambitioner att kunna uträtta något i kvinnofrågorna, för barnfamiljerna och de ensamma mödrarna samt för u-landshjälpen. Hon döljer inte att hon betraktar statsrådsvärdigheten som det naturliga målet för karriären i partiet och berättar hur pressen förföljde henne när hon vägrade niga för engelska drottningen och när man hittat något i hennes föredrag som gett motståndarna ett ben att gnaga på. Hennes journalistiska erfarenhet och kunnighet i stenografi har hjälpt henne men dagboken mitt i regerandet är en god arbetsprestation, särskilt som hon berättar att hon också haft tid med fyra och en halv timmas hushållsarbete per dag när hon varit hemma! Erlander har sagt att hon skrivit boken i god avsikt men partipressen har varit litet sötsur. Ulla Lindström gör visserligen inga stora avslöjanden men det verkar som partivännerna tyckte att hon ibland avslöjar litet mer än de finner lämpligt.

H.

I **regeringen 1954—1959**. Av Ulla Lindström. Bonniers, Stockholm 1969. 351 sid. Ill. Pris 43: 50.

■

Den sedvanliga årsskörden från **Sivar Arnér** utspelas i en högaktuell miljö: de unga studenterna från vietnamdemonstrationerna och kärhusockupationen, deras extrema meningar och inre splittring, deras högspända aktivitet och övertygelse att revolutionen är nära. Sivar Arnérs språkrör är fotograf i en storbank, och bestämd för ett propagandauppdrag i Afrika, avskedas för ett bidrag i den radikala pressen. Han blir hårt åtgången av

ungdomarna men bemöter dem med sympati och farbroderlig ofta litet ironisk kritik. Han tycks närmast vara intresserad av vad det till slut skall bli av allt detta och hur mycket som kan utkristalliseras och bli till nytta. Sivar Arnér har aldrig varit rädd för att ta ställning på vänstersidan och utmanar ofta den reaktionära kritiken. Även nu är han ute i goda avsikter.

Det finns många erotiska spänningsfält i boken, främst huvudpersonens dragning till sin svärdotter, som suttit i fängelse för att hon vid ett gräl råkat vådadräpa hans förhoppningsfulle son. Allt serveras med Arnérs vanliga berättarglädje och man får se opp i svängarna när replikerna haglar tätt för att utröna vem som säger vad.

H.

Skön och god. Av Sivar Arnér. Bonniers, Stockholm 1969. 245 sid. Pris 35: 50.

■

Sven Delblanc är inte bara den kände författaren och litteraturpristagaren utan dessutom docent i Uppsala och i den egenskapen inbjöds han av University of California, det berömda Berkeleyuniversitetet, att gästföreläsa vid institutionen för skandinaviska språk och litteratur under ett år, läsåret 1968—69.

Sina intryck har han samlat i en dagboksroman "Åsnebrygga". Man får uppleva studentkravallerna, det meningslösa och vidriga polisvåldet, ångesten, oron, övergreppen, den tilltagande fascistiseringen, råheterna, de svarta pantrarna och i viss mån Sven Delblanc själv. — Boken är briljant, kvick och lättläst och rekommenderas varmt till läsning och begrundan.

E. F.

Åsnebrygga. En dagboksroman av Sven Delblanc. Bonniers, Stockholm 1969. 209 sid. Pris 26: 50.

Den samhällsengagerade debatten syns ha kommit in i en andra andning. Aktioner med knalleffekt har följts av en mer systematisk kartläggning av konsumtionsområdet och en strävan att finna alternativ. Två ansatser skall presenteras här. **Lars Anell** gör i **Det andra samhället, Studier i kapitalistisk myt och socialistisk nödvändighet** en upprensning bland blandekonomin vanligaste trossatser — det fria konsumtionsvalet, effektivitet, produktivitet, sättet att mäta produktionen och konkurrensen. Det blir en väl sammanhållen översikt med referenser till aktuella debattinlägg och utredningsresultat. Då Anell dessutom är en utmärkt stilist och skickligt ställer de olika problemen bör boken vara en värdefull källa för den som vill orientera sig bland problemtyper och inlägg i den kritiska samhällsekonomiska debatten.

Mer tveksamt är väl om **Det andra samhället** förmår styra debatten i den socialistiska riktning författaren hoppas på. Anell är nog starkare som uppröjare än som uppbyggare. Hans attacker har ju också föregångare — Veblen (1898), Myrdal (1928), Little (1952) och själv ägnade jag en licentiatavhandling häråt för något decennium sedan. Ingen förnekar avslöjandenas riktighet — varefter man fortsätter som vanligt igen.

I viss mån fastnar också Anell i begreppsapparaten hos det system han kritiserar. Han ställer Producenter mot Konsumenter, avslöjar myterna om Konkurrensen, Effektiviteten och Vinsten som ledstjärna för handlandet. Härigenom gör han det lätt för sig så länge han kritiserar systemet. Det finns mycket litteratur att tillgå, amerikansk och svensk, och Anell åberopar flitigt båda slagen. Men han beaktar inte tillräckligt hur kritikerna själva ofta är en produkt av systemet.

Ett exempel. Han påpekar — med rätta — att konsumentupplysningen

är en av dessa institutioner som skall få oss att tro på konkurrensmyten. Samtidigt åberopar han resultaten från dess utredningar för att visa hur dåligt konkurrensen fungerar. Men dessa utgör ju just exempel på hur man söker hålla konkurrensmyten vid liv. Med ljudliga trumpetstötar "avslöjas" näringslivet esomoftast och härigenom skall konsumenterna bibring- as föreställningen att starka krafter ständigt är i rörelse för att se till att reglerna för den förmenta idealmarknaden följs.

Anell nämner sålunda den mycket upphaussade SPK-undersökningen om de stigande reklamkostnaderna för kaffe (1968). Det hade varit mer i linje med hans kritiska läggning om han tagit reda på a) hur lång tid utredningar av detta slag tar b) hur stor del av marknaden man årligen hinner täcka med dess undersökningsmetoder c) hur ofta undersökningar av detta slag följs upp av åtgärder till konsumenternas fromma d) vilka **för- utsättningar** som finns för att vidta sådana åtgärder med gällande konkurrenslagstiftning. Svaren blir a) ett par år (exempel på upp till 7 år finns dock) b) ett par procent c) nästan aldrig d) nästan inga.

Genom att Anells resonemang ändå så nära ansluter sig till konkurrensideologins är det svårt att se hur han placerar in några av blandekonomin vanligaste institutioner i resonemanget. Det finns ju ganska många alternativa ansatser såsom Kooperationen, fackföreningsrörelsen, de icke vinstgivande bostadsföretagen, BPA, de statliga företagen med bl. a. LKAB och NJA. Omfattas de också av Anells dom? Eller döms vis- sa medan andra frikänns?

En bok som Anell ofta återkommer till är **Lars Söderströms Människa eller konsument?** Det är en bok som präglas av samma grundsyn som

Anells, en bittert kritisk inställning till konsumtionssamhället och konkurrensen. Det är särskilt tre problem Söderström tar upp, nämligen inkomstbegreppet, inkomstpolicen och den ekonomiska tillväxtmekanismen. Tyvärr är boken inte alltid så lättillgänglig. Det beror nog mindre på författarens förkärlek för matematiska formler än hans benägenhet att ofta kasta fram påståenden som inte följs upp i resonemang.

Han säger t. ex. att "proportionen maskiner och redskap per enhet naturtillgång ökar, varför de senare förbrukas i ett accelererat tempo". En pregnant formulering av miljöförstörelsen och utsugningens problematik. Men man får aldrig klart för sig var konstaterandet kommer in i ett vidare resonemang. Är det ett argument mot konkurrensideologin och för en socialistisk ekonomi? Eller utgör det ett angrepp mot målet ekonomisk tillväxt oberoende av ägandeform?

Ett annat skäl till att boken inte är så lättillgänglig är att författaren å ena sidan kritiserar "myterna" kring inkomst, nationalprodukten och dess tillväxt, å andra sidan använder matematiska modeller som bygger just på dessa begrepp. Bättre hade varit antingen att formlerna hade utelämnats eller att det hade visats varför de måste överarbetas ev. frångås i sin nuvarande form i den analys Söderström förordar. Om hans kritik riktas mot sättet att **mäta** nationalinkomst m. m. är formel användningen försvarbar, men då försvagas hans kritik. Om däremot han vänder sig mot **föreställningen** att resultaten av dylika ekonomiska verksamheter kan anges med en enda storhet (och bortser från fördelning, människonedslitning etc.) är hans fräna attacker förstående, men då bör han släppa hela den traditionella modellanalysen.

Man hoppas på det senare. Ty dessa modeller, grundade på föreställ-

ningen om en vinst- och prisstyrd företagarvärld som den enda möjliga, dirigerar i oerhörd hög grad informationsflödet och därmed också debatt och beslut i samhällsekonomin. Det är ett lås som måste brytas upp om den samhällsekonomiska debatt som bygger på människovärde i stället för vinst skall kunna få sitt definitiva genombrott.

Så därför kanske man trots allt på lång sikt håller en liten slant på Söderströms ansats gentemot Anells, trots den förres svårtillgänglighet och den senares pedagogiskt föredömliga översikt och utmärkta stil. Bådas böcker fyller dock sin plats i dagens samhällsengagerande debatt, **Det andra samhället** som en inventering av kritiken mot konsumtionssamhället och **Människa eller konsument?** som ett första försök till inbrytning i dess teoribyggnad.

Lars Johan Waldén

Det andra samhället. Studier i kapitalistisk mytologi och socialistisk nödvändighet. Av Lars Anell. PAN/Norstedt, Stockholm 1969. 206 sid. Pris 13: 50.

Människa eller konsument. Av Lars Söderström. Gebers, Stockholm 1968. 133 sid. Pris 9: 50.

BROMMA

Expresslotter   Snabblotteri
Tombolalotter   Kvicklotteri
Lägre priser, snabba leveranser
Illustrerad prislista på begäran

G. V. GAJNER AB

Älviksvägen 47,
Box 15039, 116 15 Bromma
Tel. 08/25 84 00.

En framtid och ett hopp

Till den som går med funderingar över de eviga frågorna — om liv och död, vadan och varthän — och till den som grubblar över religiösa spörsmål vill jag varmt rekommendera att bekanta sig med **Birgit Langes** böcker. På våra i allmänhet vagt och osäkert ställda frågor inför väsentliga skeenden i tillvaron ger författarinnan väl inte ett svar — men en klar formulering. Och det är viktigt att samla sina tvivel såväl som sina övertygelser i en stabil fattning! Hur många av oss har någonsin tid, lugn och förmåga att ens någorlunda genomtänka de livsfrågor som växer fram ur vår vardag, fylld av plikter och krav? Så är det gott att finna någon som hjälper oss att gripa om dessa frågor på ett så varsamt sätt som Birgit Lange.

1969 har blivit födelseåret för tre nya böcker av Birgit Lange. I distribution från Natur och Kultur utkom i februari diktsamlingen **En framtid och ett hopp**. I en serie dikter avspeglas författarinnans smärta inför det hotfulla i världen just nu, hennes djupa oro för barnens framtid och hennes fasa inför möjligheten av ett kärnvapenkrig. Trots allt tror Birgit Lange på en framtid, och hon hyser ett hopp om att faran skall kunna avvärjas:

Ja, jag vet väl
vilka tankar jag hyser —
fridens tankar
och icke ofärdens —
för att skänka er
en framtid
och uppfylla
ert hopp.

Birgit Lange anser sig icke själv vara kristen utan snarare som en modern hedning. De kristna trosföreställningarna omfattar hon ej. Ändå präglas hennes livshållning av det ursprungliga Kristus-ordet.

Detta är det bestående,
hans budskap till oss
att vi skall älska varandra
så som det blev oss sagt
från upprinnelsen.

Då skall allt samverka till
det bästa.

Hur skall detta ske? Birgit Langes fasta svar är. Låt oss börja med att ta ut bjälken ur det egna ögat. Vår är skulden till att undergång hotar mänskligheten. **Det var vi i Väst** som lät oss drivas in i de båda världskrigen med allt vad detta drog med sig. Dessa krig utgick från oss.

En förlorad generation,
vi som släppte löst
broderkrig efter broderkrig
för att komma främst
bland exploatörer.
Vi som förvillade,
fördärvade barnen.

Birgit Lange har utträtt ur kyrkan, därför att hon inte förmår dela dess dogmatik. Men ingen kristen kan starkare än hon tro på betydelsen av en "omvändelse" som inleds genom att man "bekänner sina egna synder" och samtidigt ser motståndarens goda sidor. Hennes terminologi är härvid nykter. Det är fråga om **enkla erfarenhetsrön**.

Jag "tror" inte alls.
Jag hyser visshet,
kärv, lycklig, välgrundad.

Med andra ord: Birgit Lange tycks ha den väldiga förtröstan att om vi i Väst började med att se och erkänna våra egna förbrytelser och misstag i stället för att försöka slå vakt om vår prestige, så skulle det andliga klimatet förändras. Då skulle det kunna skapas vad vi nu saknar så bittert: förutsättningar för att vi skulle kunna ta itu med en gigantisk uppgift, lika viktig för alla folk. Nämligen uppgiften att skapa en rättsordning för hela jorden. Det skulle föra för långt att här går närmare in på dessa tankar.

I mars 1969 publicerades på Söka-rens nystartade förlag en parapsykologisk essäsamling vid namn **Jord-**

skred? Obs! frågetecknet efter titeln. Om denna bok gäller att den innehåller flera frågor än påståenden. Essäernas rubriker väcker onekligen läsarens intresse och förväntan: **Vad är inspiration? Är det skönt att dö? Den andra kroppen. Telepatiforskning i Sovjetunionen, Reinkarnationsläran i nytt ljus.** — Allvarligt sanningssökande, vägfarande saklighet präglar de fem kapitlen.

Anmälarer känner sig inte kompetent att bedöma det material som framläggs i boken. Men Birgit Lange tycks gå till vederhäftiga källor. Så t. ex. är det intressanta kapitlet om telepatiforskningen i Sovjetunionen ett referat av en bok som uppmärksammas i vetenskapliga kretsar och översatts till både engelska och tyska. Dess författare är Leonid L. Vassiliev, f. d. professor i fysiologi vid universitetet i Leningrad, som redovisat ett fyrtioårigt sovjetiskt forskningsarbete i telepatifrågan. **Telepati = överförande av olika slags intryck från ett medvetande till ett annat, oberoende av de hittills erkända sinneskanalerna.** Denna definition gjordes av den engelske forskaren F. W. H. Myers, en av parapsykologins pionjärer. Myers dog 1901.

Kapitlet om modern reinkarnationsforskning åter bygger på ett grundligt arbete av nyaste datum, författat av en psykiatriker och klinikchef vid det ansedda universitetet i Virginia, dr Ian Stevenson. Det är i själva verket svindlande tankar som presenteras i Birgit Langes lättlästa och billiga bok, tankar om fenomen som **börjar** tas upp till skärskådande i vetenskapens högborgar.

I slutet av september utkom (Natur och Kultur) den tredje av de böcker, på vilka Birgit Lange arbetat parallellt under de sista fem åren. Den heter **Iesus från Nasaret** med underrubriken **Vem är han?** Vi kan här endast omnämna den.

Ingrid von Trofimowitz

Vietnams folk behöver

vårt stöd IDAG

Under veckohelgen 17—18 januari sammanträdde i Stockholm den internationella samarbetskommitté som tillsattes av Stockholmskonferensen om Vietnam och sedan dess fungerar som ett viktigt samarbetsorgan för stödet åt Vietnams folk.

En grupp internationella personligheter, däribland två amerikanare, har nyligen besökt Nordvietnam. Den rapport om besöket som sekreteraren i Svenska Kommittén för Vietnam Bertil Svahnström lämnade på konferensen blev en naturlig grundval för diskussionerna och besluten. Listan över de mest brännande behoven för dagen presenterades och den vittnade värtaligt om den ohyggliga ödeläggelse som de amerikanska bombningarna inneburit för Nordvietnam och som egentligen bäst täcks av den kommentar en amerikansk kväkare, medlem av delegationen, spontant kommit med: *"Nu vet jag varför Johnson inställde bombningarna: det fanns inget mer att förstöra!"* Eller som någon uttryckte det: först bombades husen till ruiner, sedan återkom de och bombade ruinerna så att det enda som återstår är grus och damm...

Och ändå: i sin rapport uttryckte Bertil Svahnström sin gränslösa beundran över hur Vietnams folk

ändå får livet att fungera. Han berättade om nya fabriker insprängda i bergen, om det tålmodiga arbetet på åkrar och fält för att skaffa fram mat.

Det moraliska och ekonomiska biståndet till Vietnams folk var den dominerande frågan på sammanträdets dagordning. Mycket starkt underströks att det är i dag man behöver hjälpen och måste få den. Och för att ge ytterligare eftertryck åt detta och för att få till stånd en större samordning av det ekonomiska biståndet på basis av den förteckning över trängande förnödenheter delegationens medlemmar fick med hem till sina respektive länder beslöts det att ofördröjligen inkalla till en världskonferens för stöd åt Vietnam. Den skall äga rum i Stockholm inestående påsk.

Just nu pågår runt om i världen, också i Sverige, en namninsamling för stöd åt FNL:s krav: OMEDELBART, TOTALT OCH VILLKORSLÖST TILLBAKADRAGANDE AV ALLA AMERIKANSKA OCH ALLIERADE STYRKOR FRÅN SYD-VIETNAM!

Petitionslistorna kan rekvireras från Svenska Kommittén för Vietnam, David Bagares gata 22—24, 111 38 Stockholm.

**Kl. 9 torsdagen 26 februari
börjar bokrean på**

Ⓚ kulturcirkeln

BOKA IN ETT BESÖK

Vi har stor sortering ur Bokhandelns Vårrea.
Massor av böcker ur egna lager. 50—80 proc. nedsatta.
Extra öppet:

26/2	9.00—19.00
27/2	9.00—19.00
28/2	9.00—16.00
1/3	9.00—19.00

KULTURCIRKELN

Sveavägen 41, Bokavd., vx 20 50 15

**Östersjöveckan
1970**

14 dagar i juli

Fr. 380 kr

**Prospekt och
upplysningar**

BALTOR AB

Box 2164 - 103 14 Stockholm 2
Tel. 08/10 46 04, 20 09 69, 21 39 05

Ögonvittnen från Sydvietnam

I drygt en timme onsdagen den 28 januari väntade vi på *Vo Thi Lien* och *Pham Thi Lien* — närmare 50-talet journalister och kameramän. Sällan har en församling varit så dämpad. När de äntligen kom drog hela salen hörbart efter andan. Svartklädda, oändligt graciösa kom flickorna med snabba steg — trots reströttheten — följda av sin reseledarinna *Le Thi Cao* från Saigon. Den 12-åriga *Vo Thi Lien* hade upplevt massakern i Song My, *Pham Thi Lien* kom från Ba Lang An.

Detta var deras första möte med världspressen. *Bertil Svahnström* manade till vänlighet så att de inte skulle känna sig attackerade. Efter fotoblixterna gav *Vo Thi Lien* sin gripande redogörelse från ett modernt storkrig — hur det drabbar ett barn med förintelse av hem och familj. Den 16 mars 1968 dödades i Song My 502 civilpersoner av en befolkning på 800. *Vo Thi Liens* familj bodde i en annan by. Modern som alltjämt lever hade sänt sina barn till farföräldrarna i Song My medan hon fullgjorde ett uppdrag för kvinnoföreningen.

Med sin milda, sjungande stämma berättade *Vo Thi Lien* om ohyggligheterna: "När anfallet kom höll jag på att fläta ett rep åt farfar. Då granaterna slog ner i byn skyndade jag mig ned i husets skyddsrum. När alla trodde att anfallet var slut kom plötsligt helikoptrar och landsatte soldater..." Hon gick från hus till hus när hon kommit upp från skyddsrummet, överallt döda och blod på marken. "Min systers pojke som var sex månader gammal låg bland de döda genomborrade av bajonetter, fortfarande tryckt mot min döda systers bröst."

När *Vi Thi Lien* berättade om sin yngre brors död kunde hon inte längre hålla tårarna tillbaka. Med beundransvärd behärskning lyckades hon ändå fullfölja sin berättelse. För att inte pressa henne ytterligare avstod journalisterna från frågor.

Så följde *Pham Thi Liens* berättelse om tortyr och om den systematiska utrotningen av befolkningen i Ba Lang An med en serie lika upprörande detaljer.

Vid presskonferensen och senare togs frågan upp om det var rätt att använda flickornas vittnesmål på detta sätt. Kan de någonsin glömma det fruktansvärda? *John Takman* påpekade att dessa mycket intelligenta flickor är väl medvetna om den insats de gör för sitt land. Ingen som såg dem kunde undgå att lägga märke till den inre styrka de utstrålade. Svaret på frågan ligger kanske snarare hos oss själva: vi orkar inte sätta oss in i dessa ohyggliga skändligheter, detaljerna blir alltför påfrestande. Flickorna visar upp det totala krigets ansikte: vi måste se det för att kunna bekämpa det.

Under de följande dagarna fullföljde de båda flickorna ett arbetsamt program med möten på studentkåren i

Stockholm, med FNL-grupperna, med riksdagsmän för att sedan fortsätta till Oslo. Vi kan knappast föreställa oss vad allt detta kostar *Vo Thi Lien* och *Pham Thi Lien* av mod och anspänning, vi kan bara känna en gränslös beundran att de orkat framföra sina vittnesmål om dessa ohyggligheter vars verklighet vi i det längsta värjer oss mot.

K. W.

I natt ropar måne och stjärnor:
Låt mitt hemland och hela jorden
bedja för Vietnam —
för hennes blod och tårar —
att hon skall resa sig ur olyckan,
bedja att mitt land än en gång skall bära blommor.

Bilden visar den vietnamesiske konstnären, *Vo-Dinh*, tavla "Lotus". Lotus är Vietnams blomma och heter *Lien* som de båda flickorna. Tavlans återgetts i färg som ett julkort av "The Fellowship of Reconciliation". På kortet fanns också en dikt av *Thich Nhat Hanh*. Ur den citerar vi här ovan några rader i *Gunhild Tegens* översättning från engelska.

För Vietnams kvinnor och barn

På annan plats i detta nummer berättar vi om den internationella konferens för Vietnam som ägde rum i Stockholm den 17-18 januari. Den formade sig till ett rop till alla människor av god vilja att intensifiera stödet till Vietnams kämpande och lidande folk. Det är i dag vi alla måste utveckla solidaritet, moralisk och ekonomisk, gentemot dem som kämpar för sina liv mot världens största krigsmakt.

Frampå varen väntar vi besök av kvinnor från Nord- och Sydvietnam. Bidrag till att vi då kan sända med dem hem en rejäl summa! Postgironumret har ni här: 5 13 23 och adressen är Svenska Kvinnors Västerförbund, Box 3021, Bromma 3. Skriv på talongen "SKV:s Vietnamsamling".

Här följer så redovisningen över influtna medel sedan sist:

Maja Bolling, Majornas SKV-avd., Göteborg	100: —	Bojan Berglund, Södertälje	10: —
Huskvarna SKV-avd.	500: —	Alice Törmark, Göteborg	15: —
Kiruna SKV-avd.	100: —	Gerda Holst, Halmstad	50: —
Arsta SKV-avd., Stockholm	300: —	Lilly Pettersson, Halmstad	50: —
Seskarö SKV-avd.	120: —	Sigrid Bouvin, Västervik	25: —
Bjurslättis SKV-avd., Göteborg	100: —	Siri Aldrin, Munksund, Piteå	50: —
Källtorps SKV-avd., Göteborg	50: —	Beda Viksten, Piteå	40: —
V:a Lundby SKV-avd., Göteborg	190: —	E. M. Lundmark, Luleå	5: —
Avesta SKV-avd.	100: —	Ture Johansson, Stockholm	10: —
Mölnåls SKV-avd.	50: —	Gösta Pettersson, Kimstad	500: —
Olof Kolmodin, Råå	75: —	Svea Föll, Farsta	50: —
Gm. Mia Emsheimer, Stockholm, bössinsaml.	2.938: —	Elin o. Bertil Burge, Göteborg	25: —
Olga Gustavsson, Stockholm	5: —	Britt o. Leif Johansson, Huskvarna	50: —
Anna Vilenius, Stockholm	25: —	Jenny Brännström, Överkalix	30: —
Anna Jansson, Bollnäs	15: —	Signe Johansson, Huddinge	20: —
Bror Artur Magnusson, Kristianstad	25: —	Olof Thorborg, Stockholm	10: —
Dolorces Greiff, Norra Vi	50: —	Gunni Rosdahl, Hålsingborg	20: —
Wivi Karlsson, Johanneshov	10: —	E. Lundberg, Porjus	5: —
Bojan Risberg, Enskede	10: —	Roland Areland, Johanneshov	5: —
Henrik Melin, Johanneshov	25: —	Gun Carlsson, Grödinge	60: —
Linnea Elfström, Bromma	15: —	Anonym givare	100: —
I. Scheduling, Vällingby	10: —	Ing-Britt Gustavsson, Kolsva	10: —
Sigrid Bergh, Stockholm	10: —	Sonja Karlsson, Spånga	25: —
Frans Gustavsson, Göteborg	50: —	Rune Ljunggren, Holmsund	10: —
		Karin Svensson, Hålsingborg	20: —
			Kronor 136.262: 24

Transport 129.094: 24

Hjalmar Johansson, Uddevalla	600: —
Gustav Fröbom, Porjus	75: —
Hildur Lönnström, Porjus	210: —
Gönhild Johansson, Mölnåls SKV-avd.	200: —

Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV)

har alltsedan hösten 1964 genom sina nationella sektioner genomfört betydande ekonomiska insamlingar för Vietnams kvinnor och barn och gett det kämpande vietnamesiska folket allt tänkbart moraliskt stöd. Från Vietnams kvinnoförbund, som tillhör KDV, har framhållits det trängande behovet av ett barnbörds- hus med tillhörande forskningsinstitut och på Kvinnor-

nas världskongress i Helsingfors i juni förra året beslöts det att medel skall samlas in för detta ändamål. Här i Sverige försäljer vi bl. a. ett utmärkt vackert märke (att bäras på kappan eller kavajen) och medlen går till KDV:s fond för barnbörds- huset. Märket som kostar 3 kronor kan rekvideras från SKV, Box 3021, 161 03 Bromma 3.

ABORTFRÅGAN

Fri abort

Fri legal abort är en av kvinnans självklara rättigheter. Nuvarande abortlagstiftning innebär en kränkning av kvinnan fysiskt, psykiskt, socialt och ekonomiskt. Enskilda människor som har kommit i en nödsituation bör ha social service men befrias från det sociala förmynderskap som abortlagstiftningen idag representerar.

Den svenska abortkommittén arbetar sedan länge med en utredning i abortfrågan och väntas lägga fram ett förslag till en ny abortlagstiftning efter årsskiftet. Ett förslag som sannolikt kommer att innebära en *liberalare* abortlagstiftning, men inte fri abort!

Vad vi kräver är fri legal abort!

Vi ser det som en nödvändig social reform, en reform som skall innebära:

1. Ett steg på väg mot kvinnans rätt att själv bestämma över sitt liv.
2. Barnets rätt att vara önskat.

Ovanstående är det flygblad som den socialistiska kvinnogruppen, Grupp 8, distribuerade till den debatt om fri abort som gruppen ordnade i Stockholm den 15 december 1969. Grupp 8 utgörs av: Barbro Backberger, Birgitta Bolinder, Gunnel Granlid, Louise Rydén, Birgitta Svanberg, Greta Sörlin, Siv Thorsell och Ulla Torpe.

3. Att indikation för abort existerar när kvinnan inte vill föda sitt barn.
4. Att alla aborter utförs före 12:e veckan.
5. Att kvinnan skall kunna få abort utförd på annat sjukhus än hemortslasarettet utan extra kostnader för henne.
6. Att väntetiden för intagning på sjukhus skall vara högst 14 dagar.
7. Läkarplikt att utföra abort före 12:e veckan.
8. Human behandling av abortpatienter.
9. *Frivillig* kostnadsfri rådgivning.
10. Ökad upplysning, kostnadsfria preventivmedel — även för män.

Fri legal abort kommer att göra de illegala aborterna överflödiga. Abort är inte en kriminell handling. Abort är en social rättighet. Abort får inte vara ett klassprivilegium. Abortfrågan löses inte genom förbuds lagar utan med genomgripande sociala och ekonomiska förändringar.

Den mänskliga reproduktionsförmågan är större än vår planets resurser. Den måste regleras. Det kan ske genom ökad dödlighet (krig, epidemier, hungersnöd) eller genom födelsebegränsning.

Födelsebegränsning är den mänskligt godtagbara utvägen. Den kan ske genom abstinens (i stort sett oralistiskt), genom olika preventivmedel, genom abort.

Abort är den minst önskvärda metoden, en nödfallsutväg. Vi ansluter oss till uppfattningen att abort före havandeskapets 12:e vecka bör tillåtas utan vidare när en kvinna så önskar. Så länge den måste ske genom ingrepp bör den göras av läkare.

En metod för födelsebegränsning som borde användas mera än nu sker är sterilisering av män — ett enkelt, ofarligt ingrepp utan nackdelar.

Den bästa metoden för födelsebegränsning är preventivmedel av olika slag. De bör användas av män likaväl som av kvinnor. Undersökningar pågår om nya ofarliga preparat i tablettform. Det kan bli fråga om en tablett som en kvinna kan ta efter samlag. Det kan också bli fråga om preparat som temporärt upphäver en mans fruktsamhet.

Vi återkommer till abortfrågan när den väntade propositionen har kommit.

Red.

Fröken Julie.

Behövs hon?

Fröken Julie är Strindbergs mest spelade drama och vid varje repris — nu senast i TV — frågar man sig: varför? varför?

Strindberg förklarar själv i företalet att motivet är taget ur verkligheten och forskarna har letat fram en rad förebilder med sedvanlig energi. Själv skriver Strindberg i ett brev till Heidenstam: "Fröken Julie, som handlar om hur Fröken Rudbech förför stalldrängen!" Gräsligt i sanning, men hade skandalen varit lika skakande om baron Rudbech hade förfört kokerskan?

Bland de mer intressanta förebilderna är otvivelaktigt Viktoria Benedictsson — om också likheter inte är alltför i ögonenfallande för den som inte är litteraturhistoriker. — Ett verkligt hatporträtt är väl annars fröken Julie av Strindbergs första hustru, Siri von Essen, som för övrigt spelade rollen vid urpremiären i Köpenhamn 1889. — Äktenskapet var redan då i ett kritiskt skede och Strindberg var särigare och omöjligare än någonsin. Pjäsen förbjöds först av censuren men framfördes till slut i Studentsamfundet av "Strindbergs förtortsteater". Ett kortlivat företag, där Siri von Essen både var direktris, kassadirektör och primadonna.

Hur hon under dessa förhållanden kunde spela fröken Julie, som snedvridit och illvilligt speglar hennes egen uppväxt och lånat drag av hennes förhållande till Strindberg, är närmast obegripligt.

Att Fröken Julie väckte intresse med en så skandalomsusad bakgrund i starten är kanske förståeligt, men förklarar knappast intresset i dag. Inte heller tycker jag att midsommarstämningen och Strindbergs härliga, friska språk räcker till att överskylla det erbarmliga innehållet.

Varför skulle till exempel grönsiskan och fröken Julie nödvändigt döden dö? — I mitten av adertonhundratalet föddes ungefär vartannat barn i Stockholm utom äktenskapet och i alla händelser fäderna hörde nog ofta hemma i fröken Julies kretsar. Men nog förekom det också gifta mödrar i aristokratien. Vi behöver bara erinra om Heidenstam och fröken Belfrage, för att inte tala om Strindbergs och Siri von Essens första barn som föddes alldeles för tidigt.

Och klasskillnaden! Inte behövde Jean vara ett sådant kräk bara för att han var betjänt.

Kvinnohatet är det primära i fröken Julie. Kan det verkligen finnas ett samband mellan detta otäcka könshat och pjäsens popularitet? Strindberg har tillfogat svensk kvinnorörelse svårbotliga sår genom åren. Den kvinnofientlighet som man tycker är så utbredd hos oss har alltid kunnat hämta näring hos vårt största geni. Säkert var hans hat sjukligt — det ansåg hans första hustru och hennes dotter Karin Smirnov som skrivit så klokt och så ömsint om sina föräldrar. Är Strindberg ett symptom på nordisk kvinnoavsky eller är han i själva verket själva inspiratören? Han är nog i alla fall symptomet — därav populariteten och därför spelar så sällan de stora historiska dramerna och så gärna de förgiftade kammarspelen.

En äldre tant gav mig i min ungdom rådet:

— Se aldrig Strindberg med en karl (ja, hon sa nog herre), dom blir bara högfärdiga av det.

En iakttagelse som nog allttjämt är aktuell.

Tisbe

”Jakten på hemmafruarna”

Här nedan citerar vi ur Kjell-Olof Feldts artikel i Aftonbladet den 12 februari 1970:

... ”Det finns idag drygt en miljon gifta kvinnor som inte har förvärvsarbete, dvs. är hemmafruar. Ungefär 700 000 av dem är gifta med män som har inkomster i sådana lägen (30.000—35.000 kr) att de får sänkt skatt genom reformen.”

Reformens syfte är att ge låglönegrupper och främst dem som har barn en bättre levnadsstandard. Det blir också i många fall ekonomiskt fördelaktigt för kvinnor att ta förvärvsarbete när individuell skatt genomförs.

Det som skall försvinna är den form av äktenskapssubvention som ökat med mannens inkomst. Däremot kvarstår tills vidare en viss skattepremie för de gifta.

... ”Skälet är helt enkelt insikten om att på en rad orter arbetstillfällena för båda makarna saknas och insikten om att i många fall vårdnaden av barn hindrar att båda förvärvsarbetar.”

Avslutningsvis framhåller författaren att det vore riktigare om man erkände att frågan för de högre inkomsttagarna gäller deras ekonomiska intressen. Man vill dölja detta genom att säga sig ivra för kvinnornas rätt att välja mellan olika slag av arbete.